

Kroniek

Architectuur in het Amsterdamsche Veld

De schoen van mijn opa

Wie weet meer?

Drenthe in de Eerste Wereldoorlog

Honderd jaar geleden

Bestuur

P.M. Kraan, voorzitter, De Hietbrink 46, 7824 XT Emmen, 06-38358941, pmkraan99@gmail.com.
H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 06-25186205, secretaris@hvzod.org.
Albert Oost, penningmeester, ledenadministrateur en webmaster Facebooksite, Amsterdamseveldlaan 1, 7887 VD Erica, 0591-301495, aoost3@kpnplanet.nl.
M. Nicolai, bestuurslid, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-2555188.
Gré Tiben-Tolner, bestuurslid en webmaster website HVZOD, Hoofdkanaal o.z. 138, 7881 VR Emmer-Compascuum, 0591-351805, gretiben@hotmail.com.
Geert Schutrups, bestuurslid, Parklaan 7, 7822 EA Emmen, 06-55122978, parklaan7@home.nl.

Redactie

P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen, 0591-633942.
Gelieve kopij te zenden aan:
p/a P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen: p.a.naber@home.nl.

Contact

- Website Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe: <https://hvzod.org>.
- Volg ons op Facebook: HVZOD.
- Algemeen e-mailadres: secretaris@hvzod.org.

Lid worden van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe?

Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisge-noten € 5,00 extra. Geef uw naam, adres, postcode, woonplaats, telefoonnummer en e-mailadres per post of per e-mail door aan: H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 06-25186205, secretaris@hvzod.org.
Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij het lidmaatschap voor 1 december van het lopende verenigingsjaar schriftelijk of per mail wordt opgezegd.

Contributie

In de maanden januari/februari ontvangen leden, die geen incasso hebben, een factuur ter voldoening van hun jaarlijkse contributie.
Leden met een incasso, ontvangen géén factuur. Hun contributie wordt in de maand februari automatisch van hun rekening afgeschreven

Bankrelatie

Rekeningnummer NL78 RABO 0104 4688 15, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe, Amsterdamseveldlaan 1, 7887 VD Erica.

Redactioneel

Voor u ligt de nieuwe *Kroniek*. Op het binnenblad van de omslag is te zien dat bij Niezing-Heijes in Klazienaveen klanten, waarschijnlijk meest wachtende mannen, het blad in de winkel kunnen lezen. Een mooi idee, dat navolging verdient.

Deze *Kroniek* opent met de mededelingen van het bestuur. Daarbij ook een in memoriam namens ons bestuur bij het overlijden van Ted Kroes. Hij was werkzaam bij Uitgeverij Drenthe en de man die er voor zorgde dat de artikelen in de *Kroniek* er foutloos, wat de spelling enz. betreft, in kwamen te staan: de man met het rode potlood dus. Ook de redactie wenst de familie en de uitgeverij veel sterkte toe.

Wat staat er deze keer in de *Kroniek*?

Allereerst een artikel geschreven door Alexandra Berends over de 'Architectuur in het Amsterdamsche Veld'. Het is een samenvatting van haar masterscriptie voor de studie architectuurgeschiedenis. Behalve de architectuur wordt ook het ontstaan van De Peel beschreven.

De schoonvader van Wicher Heuving, een van onze leden, vond in de jaren dertig bij het turfgraven een vrijwel complete leren schoen uit de Bronstijd. Wat er na het vinden met de schoen is gebeurd en hoe deze uiteindelijk in het museum in Leiden is terechtgekomen, leest u in 'De schoen van mijn opa'.

Verder het eerste deel van het artikel 'Drenthe en de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog', geschreven door Albert Eggens. Hoewel ons land neutraal was, waren de gevolgen zeer groot, vooral voor grensgemeenten, zoals Emmen. Verder nog de rubrieken '100 jaar geleden' en 'Wie weet meer?' met daarin twee reacties op de vorige aflevering en een verhaal over de familie Blaak. Wie kan daarover meer vertellen?

Verenigingsnieuws

Algemeen

Het bestuur heeft deze zomer niet vergaderd. We leven nog steeds in onzekere tijden. Het afronden van de voorgenomen activiteiten in het kader van 75 jaar Vrijheid houdt het bestuur nog altijd bezig. De jaarlijkse excursie blijft uitgesteld tot mei 2022, want anderhalve meter uit elkaar zitten tijdens een reisje door Duitsland lijkt ons niet wenselijk. Er is dan ook niets, waar we deze keer op kunnen terugblikken.

Open Monumenten Dagen Emmen 2021

Het bestuur heeft besloten ook dit jaar zelf geen activiteiten in het kader van de O.M.D. te ontwikkelen.

Rondje Emmen - Sleen (25 september 2021)

Op zaterdag 25 september 2021 is het bestuur van plan om de ledenactiviteiten van de vereniging te hervatten. We hebben voor onze leden een fietstocht van circa 25 km uitgezet door een van de mooiste streken ten westen van het Oranjekanaal en de voormalige gemeente Sleen. We beginnen met koffie en iets erbij om 10.00 uur in de stadsboerderij 't Nije Nijhoff aan de Nieuw-Amsterdamsestraat 140 (7814 VA). Om 11.00 uur gaan we van start. De fietstocht voert ons door de nieuwste woonwijk Delftlanden. Vervolgens fietsen we door de voor-

malige Zandzoom. Bij de A34 wordt druk gewerkt aan de flye-over naar de Rondweg. Bij het kruisen van de Wienbargsteeg naderen we het pittoreske dorp Erm. De bouwers van dit dorp hadden een hekel aan een tekenliniaal. Achteloos zetten ze hun boerderijen her en der neer. Dat maakt dit dorp zo liefelijk en schoon. We fietsen door tot de ruïne van de molen in Erm en gaan dan achterlangs naar de voormalige hoofdstad van het Zuidenveld, het eveneens mooie esdorp Sleen. Hier staan we stil bij het Armenhoes, de Grote Brink en de hoogste kerktoeren van Drenthe, 64 meter maar liefst. De lunch wordt voor ons geserveerd op De Deel aan de Menso Altingstraat in Sleen. De beheerder van het theaterrestaurant is Roelof Klinkhamer van het bekende zangduo Harm en Roelof.

Na de lunch gaan wij naar de hunebedden bij Noordsleen. Hier vertelt ons lid Gezienes Evenhuis het verhaal over de boerengemeenschap in dit dorp. Vervolgens fietsen we door het ruilverkavelingsgebied de Hullen. Hier bezoeken we kort het gebied bij 't Haantje, waar in 1965 een boortoren in de aardbodem verdween. Langs het fietspad bij het Oranjekanaal krijgt u nog de verhalen over Sluis IV en de Joodse begraafplaats in de Bargerkampen. Daarna fietsen we terug naar 't Nije Hoff. We hopen tussen 15.00 - 16.00 uur terug te zijn. Voor de organisatie is het wel handig om te weten wie interesse heeft voor deze fietstocht. U kunt zich tot en met 22 september a.s. opgeven bij het secretariaat: Henk Jeurink 06 25186205 of hendrik.jeurink@gmail.com of bij Geert Schutrups, 06-55122978 of parklaan7@home.nl. De kosten voor deze fietstocht bedragen € 17,50 p.p. De vereniging neemt € 7,50 voor haar rekening. Het resterende bedrag à € 10,00 graag tijdens de fietstocht contant betalen aan penningmeester Albert Oost.

Stadsboerderij 't Nije Hoff, Nieuw Amsterdamsestraat 140, 7814 VA Emmen (Foto: Ina Meilink)

Dubbele tentoonstellingen, lezingen en symposium over de Tweede Wereldoorlog in en rond Schoonebeek (6 oktober - 26 november)

Samen met anderen organiseert Het ErfgoedNetwerk Emmen in de periode 6 oktober 2021 tot 26 november 2021 verschillende tentoonstellingen, lezingen en een symposium over de Tweede Wereldoorlog in en rond Schoonebeek. Hieronder gaan we uitvoerig op een en ander in. Wij geven onze leden in overweging om hier zoveel mogelijk aan deel te nemen. Voor ons ook een reden om in deze periode zelf geen lezingen aan te bieden.

Leven langs de grens

Historicus dr. Albert Eggens (1975) uit Emmen is gespecialiseerd in misdaad en straf in de eerste helft van de twintigste eeuw. Hij promoveerde in 2005 op het onderwerp Drentse criminaliteit voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog. In zijn nieuwe boek, dat dit najaar zal verschijnen, geeft hij antwoorden op de vragen welke impact de enorme tekorten aan voedsel, grondstoffen en andere benodigdheden op het dagelijkse leven van de bevolking in de grensstreek van Noordooost-Nederland had.

In deze *Kroniek* verschijnt een eerste artikel van hem over Drenthe in de Eerste Wereldoorlog.

Tenslotte

Artikel 12, lid 1 van de statuten van onze vereniging luidt: Binnen drie maanden na afloop van elk boekjaar wordt een A.L.V. gehouden. Het bestuur brengt in deze vergadering zijn jaarverslag uit en doet, onder overlegging van de nodige bescheiden, rekening en verantwoording van zijn in het afgelopen boekjaar gevoerde beleid. Aan dit artikel hebben we i.v.m. corona geen gevolg kunnen geven. Dit najaar vergaderen over een verenigingsjaar waarin nagenoeg geen activiteiten zijn gebeurd, leek ons ook geen zinvolle bezigheid. Om die reden hebben we na ampele overwegingen besloten om onze eerstvolgende A.L.V. op maandag 24 januari 2022 te houden. Tijdens die vergadering kan het beleid over de verenigingsjaren 2020/2021 worden besproken.

Voor wijzigingen in de het programma raden we u aan regelmatig de lokale media en de facebook-site en/of website van de HV Zuidoost-Drenthe te raadplegen. (<https://www.facebook.com/HVZOD/> of <https://hvezod.org>)

De verschijningsdatum van het laatste nummer van de *Kroniek* in 2021 is op 8 december. Wij hopen dat corona in 2022 op zijn retour zal zijn en dat wij weer de gebruikelijke activiteiten voor u kunnen organiseren.

In Memoriam

Deze zomer overleed te Beilen Ted Kroes (1938-2021). Ted was leraar Nederlands aan de CSG Beilen in Beilen. Vanaf 2007 was hij samen met zijn collega's Albert Zijne en Gerben Dijkstra onderdeel van het driemanschap dat de kern vormde van Uitgeverij Drenthe.

Drie onderwijsmensen... Ted was de man van de punten, komma's, koppelstreepjes en hoofdletters. Iets minder van de stijl, dat was nu eenmaal 'eigen aan de schrijver'. Behalve als het echt niet kon. Vanaf 2007 gingen alle *Kronieken* door zijn handen en met dunne, vaak rode letters, zette hij zijn verbeteringen in de kantlijn. Dan was het nog weer aan de schrijver of die het er mee eens was. Ook de boeken die de uitgeverij over de gemeente Emmen heeft uitgegeven gingen door zijn handen, zoals de *Canon van Emmen* en de boeken over Emmer-Compascuum en Noordbarghe. De redactie van de *Kroniek*, evenals de schrijvers zullen hem missen. Als ze er voor openstonden, hebben ze veel van hem geleerd! Wij wensen zijn familie en Uitgeverij Drenthe veel sterkte toe bij dit verlies.

Het bestuur van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe

Tweede Wereldoorlog Schoonebeek en de Veen crisis 1921

Tentoonstellingen - lezingen - symposium

Dubbele tentoonstelling

over de Tweede Wereldoorlog in Schoonebeek

De Stichting Luchtoorlog Onderzoek Drenthe laat u diverse gebeurtenissen zien over oorlogsvliegers die in Schoonebeek en omstreken zijn neergestort. Deze tentoonstelling vertelt het verhaal. De Stichting Onderzoek Drentse Families en Huizen deed onderzoek naar de overval op 29 juli 1943 op het gemeentehuis in Schoonebeek. Daarbij werden door het verzet uit De Krim burgemeester Geert Bisschop (NSB), ambtenaar Roelof Oostindiën (NSB) en distributieleider Pieter de Boer geliquideerd. Was het een bewuste liquidatie van de twee verzetsmensen op de fanatieke Schoonebeeker burgemeester die lid van de NSB was? Dit beeld blijkt niet te kloppen. Het ging om een mislukte overval. Een reconstructie van de overval en het levensverhaal van iedereen die daarbij betrokken raakte.

Periode: 9 oktober - 26 november 2021.

Openingstijden: maandag-vrijdag 09.00-17.00 uur.

Locatie: MFC 't Aole Gemientehoes, Kerkeind 1, Schoonebeek.

Buitendag

Tijdens de buitendag op zaterdag 16 oktober 2021 wordt op verschillende locaties in Schoonebeek verteld wat daar op welke dag gebeurd is. U ontvangt van de organisatie een gratis routeboekje. U kunt zelf bepalen welke locaties voor u interessant zijn en wat u graag zou willen zien. Om deze dag mogelijk te maken is de hulp toegezegd van vrijwilligers van Schoonebeek-in-Actie. Zij zouden in 2020 betrokken zijn bij de organisatie van 75 Jaar Vrijheid Schoonebeek, maar door de corona-maatregelen moest het volledige programma worden afgelast. Dit jaar helpen zij daarom graag de organisatie tijdens deze Buitendag.

Datum: zaterdag 16 oktober 2021.

Tijd: 10.00 - 17.00 uur.

Startlocatie: MFC 't Aole Gemientehoes, Kerkeind 1, Schoonebeek.

Informatie: gratis routeboekje.

Tentoonstelling Waag'nschuur De Spiker

De historische vereniging De Spiker uit Schoonebeek organiseert in haar Waag'nschuur een aanvullende tentoonstelling. In deze expositie staat centraal het leed dat de inwoners van Emlichheim tijdens de Tweede Wereldoorlog hadden. Er wordt in Nederland veel stilgestaan bij de verliezen aan mensen die wij hebben geleden, maar bij de Duitsers in de grensstreek was er evenveel verdriet. In Emlichheim en omgeving vielen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog 504 mensen te betreuren die waren omgekomen of werden vermist.

Openingstijden: dinsdag t/m zaterdag van 13.00 – 17.00 uur.

Locatie: Burgemeester Osselaan 5, Schoonebeek.

Lezingenprogramma

In aanvulling op de tentoonstelling worden lezingen verzorgd. Per lezing hebben max. 50 gasten toegang.

De entreeprijs: € 5,00 per lezing inclusief een kop koffie of thee.

Locatie: Allemaal in MFC 't Aole Gemientehoes, Kerkeind 1, Schoonebeek.

Lezing 1: Rob Wethly - Berlijn 6 maart 1944, USAAF Missie: 250

Op 6 maart 1944 werd Berlijn voor het eerst overdag getroffen door een Amerikaans bombardement. Voor 25 februari 1944 wilde het Amerikaanse opperbevel een directe confrontatie met de Duitse Luftwaffe ontlopen. Van deze strategie werd afgestapt om de slagkracht van de Duitse Luftwaffe te breken en werd de Duitse luchtverdediging juist uit de tent gelokt om de directe confrontatie met de zwaarbewapende Amerikaanse bommenwerpers en jachtvliegtuigen aan te gaan. Door doelen in Berlijn aan te vallen dwongen de Amerikaanse bommenwerpers de Luftwaffe een groot deel van haar jachtvliegtuigen in te zetten. Deze lezing neemt u mee naar 6 maart 1944, en zal zich focussen op de strijd in de lucht en eindigen met een aantal crashes van

Albert Thomas Niccolai (1916-1944) kwam uit Kenosha (Wisconsin, USA). Hij kwam in februari 1941 bij de USAAF en werd opgeleid tot piloot. Hij overleed op 24 februari 1944 in een luchtactie met Adolf Böckle van de Luftwaffe.

die dag in de directe omgeving van Schoonebeek.

Datum: dinsdag 26 oktober 2021.

Tijd: 19.30 - 21.30 uur.

Lezing 2: Bert Finke - NSB in Schoonebeek

Het is een gevoelig onderwerp: Schoonebeekers die lid waren van de NSB tijdens de Tweede Wereldoorlog. Tijdens deze lezing zal de rol van Schoonebeeker families aan de orde komen. Maar met name ook over andere NSB'ers in Schoonebeek. Ruim 200 van hen werden na Dinsdag in september 1944 in Schoonebeek als evacués ondergebracht. Zij werden na de oorlog direct gearresteerd. Wat gebeurde met de vele kinderen - het waren er zo'n 100 - nadat hun ouders waren gearresteerd? En is bekend dat de leider van de NSB, Anton Mussert een bezoek heeft gebracht aan Schoonebeek? Ook werd enkele jaren geleden een dagboek over een geëvacueerde NSB'er gevonden, die bij de NSB-burgemeester Verbeek inwoonde. Hij was chauffeur geweest van Van Geelkerken, één van de oprichters van de NSB.

Datum: dinsdag 2 november 2021.

Tijd: 19.30 - 21.30 uur.

Lezing 3: Yannic Wethly en Coen ten Ham.

Operatie Amherst was de codenaam van de Geallieerden voor een speciale commando-actie op 7 en 8 april 1945 ter bevrijding van Drenthe als voorbereiding van de aanval van de Canadezen op Groningen. Franse parachutisten vormden een onderdeel van de Britse Special Air Service en zij moesten verkeersknooppunten en bruggen in Drenthe en Groningen veilig stellen. De operatie was redelijk succesvol, al liep ze niet geheel volgens plan en sneuvelden er in Drenthe 33 Franse parachutisten. Of de operatie echt nodig is geweest is nog steeds een punt van discussie. De achttienjarige Yannic Wethly uit Schoonebeek en Coen ten Ham uit Klijndijk vertellen over de militaire operatie van uit drie perspectieven, die elkaar ontmoeten tijdens een gebeurtenis in Westerbork.

Datum: dinsdag 9 november 2021.

Tijd: 19.30 - 21.30 uur.

Lezing 4: Bert Finke - OD-actie in Zuidoost-Drenthe januari 1945

Op 7 januari 1945 werden bij een overval door de Landwacht uit Emmen en Coevorden in de boerderij van Geert Eisen aan de Hoofdstraat 182 meester Veldwachter, Jan Grooters en Geert Eisen gearresteerd. Veldwachter werd op 8 maart 1945 bij de Woeste Hoeve gefusilleerd en Grooters overleed op 30 april 1945 in concentratiekamp Wöbbelin. Een tragisch verhaal, maar hier bleef het niet bij. Veldwachter had tijdens zijn verhoor aan de Landwacht verteld dat op de achterkant van een door hem gemaakt schilderij een briefje was geplakt met de namen van verzetsstrijders erop. Het doek werd opgespoord en een golf van arrestaties onder het verzet in Zuidoost-Drenthe volgde. Binnen een week werden 36 verzetsmensen gearresteerd, van wie zeventien de dood vonden. Daarnaast wisten twintig personen te ontsnappen, waardoor in Schoonebeek Jan Cees Hofkamp en Arend Masselink ellende werd bespaard. Er was een grote groep landwachters bij betrokken.

Duitse grenswachters bij een houten brug over het Schoonebeekerdiep, mogelijk bij de Kampsbrug op Padhuis of de Wilmsbrug in Schoonebeek. De foto werd waarschijnlijk kort voor het uitbreken van de oorlog gemaakt.

Bert Finke is bezig met een onderzoek naar deze actie, die als OD-actie Zuidoost-Drenthe bekend werd. Veel is nog onbekend, maar er is ook het nodige te vertellen. Het is onlosmakelijk verbonden met de vlucht van krijgsgevangenen uit de Emslandkampen.

Datum: 23 november 2021.

Tijd: 19.30-21.30 uur.

Symposium & Buitendag over de Veencrisis van 1921

Het is dit jaar honderd jaar geleden dat in Zuidoost-Drenthe de veencrisis uitbrak. Een goede reden om een aantal sprekers hun verhaal te laten doen. Daarom heeft de Stichting ErfgoedNetwerk Emmen een symposium georganiseerd. In het ochtendgedeelte vertellen sprekers over hun onderzoek. Na de lunch wordt aan Robert Kleine, wethouder van cultuur Gemeente Emmen, de 'Belevingskaart Het Drentse Veenland. Verhalen uit het veen' aangeboden. Het is een nieuw project ter stimulering van het toerisme in Zuidoost-Drenthe. Na de kaartpresentatie is er een facultatief programma, waarbij verschillende

locaties kunnen worden bezocht. Zo willen wij u het veengebied praktisch laten ervaren.

Datum: zaterdag 6 november 2021.

Locatie: Veenpark Barger-Compascuum.

Dagindeling: symposium 9.30 – 12.15 uur ~ lunch 12.15 – 13.00 uur.

Buitendag

Aan het middagprogramma kan facultatief worden deelgenomen. Men kan kiezen uit een bezoek aan:

- het Bargerveen;
- het Veenpark;
- het Museum Collectie Brands of
- het Museum Janning in Nieuw-Schoonebeek.

Tijd: 13.30-17.00 uur.

Voor nadere informatie kunt u gebruik maken van onderstaande linken:

<https://www.historiedrenthe.nl/evenementen/veencrisis-1921-1/>

<https://www.historiedrenthe.nl/evenementen/schoonebeek194045/>

door

Alexandra Berends

Architectuur in het Amsterdamsche Veld

Dit artikel is een samenvatting van de masterscriptie die ik het afgelopen half jaar heb geschreven voor de studie architectuurgeschiedenis. Om de architectuur van de huizen in het Amsterdamsche Veld te beschrijven is het belangrijk om eerst het ontstaan van deze plaats, ook wel De Peel genoemd, te beschrijven. De grootte en vorm van het gebied hadden namelijk alles te maken met de aankoop die zes heren uit Amsterdam in het begin van de negentiende eeuw deden.

Men wilde graag een kanaal aanleggen waardoor men vanaf de Zuiderzee naar het Koninkrijk Hannover zou kunnen varen. De belangstelling was groot en kwam zelfs vanuit Engeland. Het probleem met het kanaalplan was dat in de plannen

het kanaal grotendeels door Overijssel zou gaan. De provincie en de maatschappij van jonkheer van Holthe tot Echten waren het niet eens met deze gang van zaken en staken hier een stokje voor. De Amsterdamse heren dachten provincie Dren-

De grote kaart onder is van 1900-1905 (uit: Historische Atlas Drenthe, Den Ilp 1990). Hierop is te zien dat het dorp De Peel nog niet was ontwikkeld (zie rechthoek op de kaart). In 1933 was dat anders met de Griendtsveenfabriek, de Electriche Centrale, een school, villa's in de kern van het dorp voor de hogere functionarissen van de fabriek en de arbeiderswoningen (A) langs het Dommerskanaal: zie de kleinere kaart hierboven (uit: www.topotijdreis).

the en de maatschappij van Van Holthe tot Echten te slim af te zijn door het Amsterdamsche Veld te kopen en markegronden die aan het gebied grensden aan te schaffen. Ondertussen gingen de jaren voorbij en verloren de markegenoten hun interesse in het kanaalplan van de Amsterdamse heren. De markegronden werden niet verkocht,

waardoor het plan van de heren niet kon doorgaan. De Amsterdamse heren besloten alsnog een kanaal door het gebied te graven. Hiervoor richtten zij de Drentsche Landontginning Maatschappij op. Louis Dommers werd aangesteld als administrateur en hield toezicht op de ontwikkeling van het Amsterdamsche Veld. Deze ontwikkeling begon met het graven van een hoofdkanaal door het gebied en de bouw van enkele huizen in het westelijke gedeelte van het Amsterdamsche Veld.

Om het Amsterdamsche Veld te ontginnen waren arbeiders nodig. De arbeiders moesten het gebied droger maken door geulen te graven en boekweit te telen. Als eerste bewoners van het Amsterdamsche Veld woonden zij in tijdelijke plaggenhutten op het veen of in kleine boerderijen die eveneens gebouwd werden met behulp van plaggen. De Amsterdamse heren bouwden buitenhuizen in

Rechts: Lodewijk Bernardus Johannes Dommers (Coevorden, 5 maart 1837 - Amsterdamscheveld, 31 maart 1908), ook wel Meneer Louis of De Dommers genoemd, woonde van 1874, toen La Paix werd gebouwd, tot aan zijn overlijden in 1908 in deze villa. Dommers was voor de Drentsche Landontginning Maatschappij (DLM) administrateur en zaakwaarnemer. In 1884 werd hij de eerste burgemeester van Schoonebeek. Het Dommerskanaal is naar hem vernoemd.

het gebied. Ook Louis Dommers kreeg een villa die op de plek werd gebouwd, waar het Hoofdkanaal (Dit kanaal werd later Dommerskanaal genoemd.) en de Zijtak elkaar raakten. De Zijtak was een kanaal dat aangelegd werd in samenwerking met de Drentse Kanaal Maatschappij van jonkheer van Holthe tot Echten, zodat de scheepvaart in Zuidoost-Drenthe bevorderd werd. De buitenhuizen van de Amsterdamsche heren en Villa La Paix van Louis Dommers hadden allen een neo-klassiek¹ uiterlijk. De huizen hadden een symmetrische voor-gevel met een middenrisaliet², een uitbouw waarin de voordeur te vinden was. De huizen werden van baksteen gebouwd.

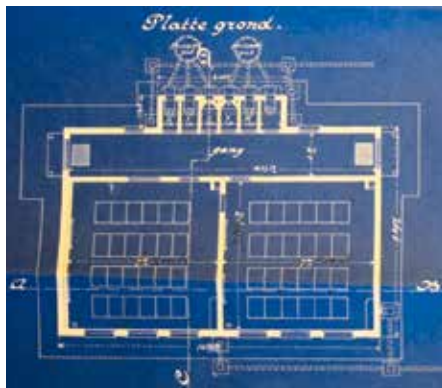
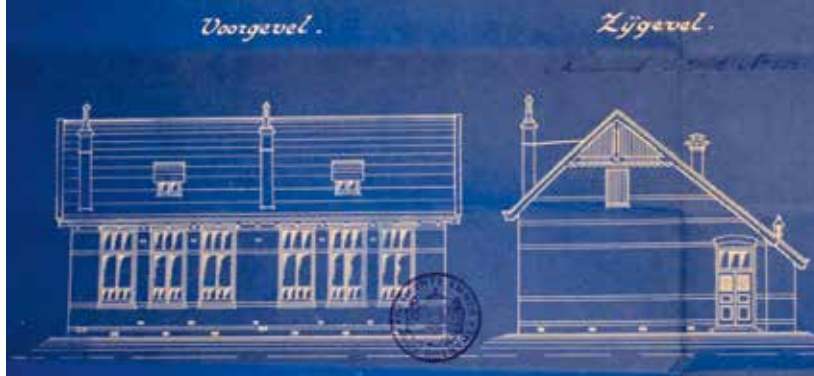
Er kwamen steeds meer arbeiders in het Amsterdamsche Veld wonen en daarvoor moesten voorzieningen komen. Men opende winkels en cafés in het westen van het Amsterdamsche Veld. Daarnaast werd de eerste school in 1899 aan het Dommerskanaal geopend. In 1916 werd ook in De Peel een school geopend. De scholen die op dat-

*Linksboven: Foto van villa La Paix omstreeks 1900.
Rechtsboven: De villa, gefotografeerd in 2021.*

moment in de gemeente werden gebouwd, hadden allen eenzelfde plattegrond en waren ontworpen door gemeentearchitect Edske Kliphuis. De scholen waren langwerpige gebouwen met twee ingangen. De ingangen zaten elk aan een zijde van de school. Men kwam binnen in een lange gang die alle ruimtes met elkaar verbond. De scholen hadden vaak twee of drie lokalen die aan de voorkant van het gebouw zaten. Het privaat zat aan de andere kant van de gang. Naast een school had men ook een schuur nodig om turf in op te slaan. Daarnaast had elke school een onderwijzerswoning die dicht bij de school werd gebouwd. Deze woningen werden in dezelfde stijl gebouwd als de scholen. De gebouwen waren eclectisch³ met een trasraam⁴ en speklagen⁵. Boven de ramen zaten ontlastingsbogen⁶. De voorgevels van de scholen waren vaak symmetrisch⁷.

De brug over het Dommerskanaal in De Peel in de weg van Erica naar Schoonebeek. In de woning links woonden de gezinnen van Harm en Piet Teelken. Het grote huis op de achtergrond is de voormalige directeurswoning 'Carex', waar de familie Van der Griendt woonde. (Collectie Roelof Boelens)

In 1916 werd in opdracht van de Vereniging voor Bijzonder Lager Onderwijs te Amsterdam-scheveld een schoolgebouw met twee lokalen (linksboven), een woonhuis (rechtsboven) en een turfschuur gebouwd. In dit schoolgebouw was plaats voor 96 leerlingen. Het schoolgebouw (links) bestond uit twee lokalen, een gang, vier privaten en twee urinoirs. In 1924 kwam er een lokaal erbij; enkele jaren later nog een vierde lokaal. Van 1926 tot 1944 was G.J. Dijkstra 'hoofd der school' (rechts). Hij woonde met zijn gezin in de 'hoofdenwoning'.

Na meer dan vijftig jaar nam The Griendtsveen Moss Litter Company Ltd. het Amsterdamsche Veld en de Drentsche Landontginning Maatschappij in 1909 over. Louis Dommers was het jaar daarvoor overleden. Zijn villa werd niet meer gebruikt als directiewoning, maar als logement voor mensen van de maatschappij die tijdelijk in het Amsterdamsche Veld verbleven. Met de overname van Griendtsveen brak een nieuw tijdperk aan voor het Amsterdamsche Veld waar ook een nieuw 'centrum' bij hoorde. Dit centrum werd gesitueerd in het midden van het Amsterdamsche Veld. Een nieuwe villa werd gebouwd voor de directeur die de plaatselijke leiding in het Amsterdamsche Veld

op zich nam. Het hoofdkantoor van The Griendtsveen Moss Litter Company Ltd. was immers te vinden in Rotterdam. De nieuwe villa kreeg de naam 'Villa Carex.' Deze villa werd in een eclectische stijl gebouwd.

De maatschappij had een hiërarchische opzet waardoor de verschillende afdelingen, zoals de fabrieken en kantoren, allen een eigen chef hadden. Voor de verschillende chefs werden dienstwoningen gebouwd. De dienstwoningen hadden allen een eclectisch en polychroom uiterlijk⁸. Versieringen kwamen vooral voor door het gebruik van verschillende kleuren baksteen. De arbeiderswoningen in het gebied hadden een soberder uiterlijk. Het waren

Verklaring van gebruikte bouwtermen

- 1 Neoklassieke architectuur en ornamenten zijn vanaf de tweede helft van de 18e eeuw tot het begin van de 20e eeuw vrij sterk op oude klassieke vormen uit de Griekse en Romeinse tijd gebaseerd.
- 2 Een middenrisaliet is bij dit gebouw een uitspringend deel in het midden van de voorgevel.
- 3 In de negentiende- en twintigste-eeuwse bouwkunst werd de term eclectisch gebruikt voor de combinatie van elementen van twee of meer historische stijlen.
- 4 Een trasraam is het onderste deel van de gevel, gemetseld in minder wateroptrekkende steen, van gewoonlijk 5 à 6 lagen onder tot 5 à 6 lagen boven het maaiveld.
- 5 Bij speklagen wordt teruggegrepen op motieven uit de renaissancebouwkunst. Daartoe behoren onder andere de kenmerkende horizontale lijnen die de gevel in 'vlakken' verdelen.
- 6 Ontlastingsbogen ontlasten het gewicht van een andere, eronder liggende boog, opening of ander constructiedeel.
- 7 In overeenstemming met de symmetrie, zodanig verdeeld of te verdelen dat linker- en rechterzijde elkaars spiegelbeeld of gelijkvormig zijn.
- 8 Polychroom uiterlijk is architectonische decoratie in de vorm van veel kleuren.

Villa Carex, de directeurswoning, in de jaren dertig van de vorige eeuw en anno 2021 (Foto: Ina Meilink).

kleinere bakstenen huizen waarvan veertig werden gebouwd. Deze huizen waren allen identiek. De fabrieken hadden allen een sober uiterlijk zonder versieringen. De fabrieken hadden een eenvoudige

opzet waarbij het enkel draaide om de werkzaamheid van de fabrieken.

Architecten vinden we bijna niet terug in het Amsterdamsche Veld. Dit had te maken met de aanne-

Achtergevel Griendtsveenstraat 39 (Villa Carex)

Voorgevel Griendtsveenstraat 57

In De Peel staan verschillende woningen welke in 1911 in opdracht van Drentsche Landontginnings Maatschappij te Rotterdam zijn gebouwd en later eigendom waren van de NV Griendtsveen Turfstrooisel Maatschappij. Aan de huizen kon de hiërarchie van het personeel worden afgelezen. Het grootste huis, dat vroeger de naam Carex droeg, was van de familie Van der Griendt (Griendtsveenstraat 39). Ten zuidoosten van de brug over het Dommerskanaal stond het huis voor de directeur van de turfstrooiselfabriek (Griendtsveenstraat 57). Ten zuidwesten van de brug stond ook een woning van de maatschappij (Griendtsveenstraat 54). In noordelijke richting stonden aan de westzijde van de Peelstraat de woningen voor de administrateurs; op het adres Peelstraat 123 woonde de familie Schoonbeek; daarnaast stond woning met het adres Peelstraat 122. Langs het Dommerskanaal, in de richting van Weiteveen, werden 40 woningen voor de arbeiders (anno 2021 zijn dat onder andere: Griendtsveenstraat 61 t/m 87). Op de kaart op bladzijde 7 is dat met een A aangegeven. Op de kadasterkaart op blz. 11 zijn een 28-tal arbeiderswoningen ingetekend. (Blauwdrukken: Gemeentearchief Emmen)

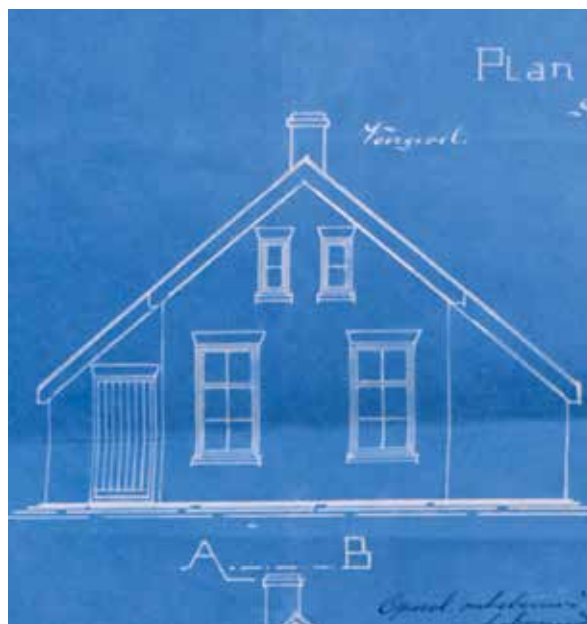
Woningen van arbeiders aan de Grientsveenweg (Collectie Roelof Boelens)

mers die in het gebied actief waren. De aannemers leerden te tekenen door de ontwerpen uit te voeren of zelf ontwerpen te bedenken. Door de armoede had men niet het geld om een bouwkundige oplei-

Groningse architect A.Th. van Elmpt ingeschakeld. De gemeente Emmen was aan het begin van de twintigste eeuw één van de armste gemeentes van Nederland, waardoor lange tijd weinig aan

Voorgevel Peelstraat 123

Voorgevel Griendtsveenstraat 61-63

ding te volgen. Naarmate de tijd verstreek, kwamen meer aannemers en soms ook architecten naar het gebied. Bij The Griendtsveen Moss Litter Company ontwierp opzichter Arie van Nienes enkele gebouwen. Voor de bouwtekeningen van het zusterhuis, de kerk en de school in Weiteveen was de

de armoedebestrijding kon worden gedaan. Het overgrote gedeelte van de inwoners van het Amsterdamsche Veld en de omliggende veengebieden woonde in krotwoningen. Deze woningen waren vaak gebouwd van plaggen of hout en beschikten over één kamer waarin grote gezinnen samenleef-

Op de foto linksboven zijn de brug over de veenwijk in noordelijke richting en twee dienstwoningen te zien. Geheel rechts is het schoolgebouw te zien. Het kanaal op de voorgrond is het Dommerskanaal. (Collectie Roelof Boelens) Op de foto rechts is de dienstwoning anno 2021 te zien. (Foto: Ina Meilink)

De Peel in de jaren dertig van de vorige eeuw. De eerste woning rechts was van de familie Teelken (zie ook blz. 7), daarachter (bij de brug) de woning van de bedrijfsleider van de NV Griendtsveen. Ten noordoosten van de brug stond de turfstrooifabriek van de NV Griendtsveen. (Collectie Roelof Boelens)

Op de foto is het complex van de Griendtsveenfabriek te zien. Vanaf links de woning van de familie Schoonbeek, de werkplaats en de elektrische centrale. Deze foto is vanuit de voormalige directeurswoning Carex genomen. (Collectie Roelof Boelens)

Links: De voormalige pastorie en het evangelisatielokaal aan het Dommerskanaal ZZ 141. (Collectie B.J. Mensingh) Rechts: Het evangelisatielokaal met voorportaal is al in verval (Foto H.J. Krikke, eind 20ste eeuw. Uit: Visscher, W., Amsterdam, Nieuw-Amsterdam, New York, Gouda 2000, blz. 74.)

Het verval van het evangelisatielokaal. Links: het dak staat op instorten. Rechtsboven: Het dak is ingestort. (Foto's: Hans Ladrak) Rechtsonder: Anno 2021 zijn de vloerplaat en de restanten van de zuidelijke gevel nog te zien. (Foto: Ina Meilink)

den. De krotwoningen werden in 1906 verboden, maar door geldgebrek woonden mensen tot na de Tweede Wereldoorlog in krotten.

De armoede in het Amsterdamsche Veld was zo groot, dat er geld werd ingezameld om een zusterhuis te bouwen bij de rooms-katholieke kerk in het oostelijke deel van het Amsterdamsche Veld, het tegenwoordige Weiteveen. Voor het bouwen van deze kerk was er een collecte geweest. De collecte voor het zusterhuis was op initiatief van pastoor Veltman. Het geld werd bij elkaar gebracht

en men begon aan de bouw van een zusterhuis en een rooms-katholieke school. Vanuit het zusterhuis werd (medische) hulp geboden, waardoor de zorg in het Amsterdamsche Veld sterk verbeterd werd.

Armoede was ook terug te zien in de kleine zaalkerken die voor de arbeiders in de veengebieden werden gebouwd. Deze kleine kerken zorgden ervoor dat de arbeiders niet zo ver hoefden te lopen om naar de kerk te gaan. Vaak waren dit kleine gebouwen die uit één ruimte bestonden.

De schoen van mijn opa

Een tijd geleden werd de redactie benaderd door Wicher Heuving uit Barger-Oosterveld. Hij vertelde dat hij een idee had voor een artikel in de *Kroniek*. Het betrof de vondst van een vrijwel complete leren schoen uit de Bronstijd in de jaren dertig bij het turfgraven in Emmer-Erfscheidenveen. Die vondst werd gedaan door zijn schoonvader, Jan Venema, destijds als veenarbeider werkzaam in Emmer-Erfscheidenveen.

Wicher Heuving had daar thuis materiaal over liggen, waaronder foto's en zijn zoon had het in het verleden gebruikt om er een spreekbeurt over te houden op school, vandaar de titel van deze bijdrage.

Het bleek dat er over deze vondst een artikel in de *Nieuwe Drentse Volksalmanak (NDVA)* uit 1984 was gepubliceerd: 'Een schoen uit de Late Bronstijd'. De auteurs waren W. Groenman-Van Weeteringen en Anne Smith. Laatstgenoemde auteur woonde destijds in Exloo en heeft nog contact gehad met Wicher Heuving bij haar pogingen om meer informatie te krijgen over veenbruggen in de

omgeving van Emmer-Erfscheidenveen.

Wat gebeurde allemaal rondom en na de vondst van de schoen, die lange tijd erna spoorloos was en waar is deze gebleven? Het volgende gedeelte is gebaseerd op het artikel in de *NDVA* van 1984.

In de jaren dertig, ten tijde van de vondst, werd er nog volop turf gegraven in de omgeving van Emmer-Erfscheidenveen. In dit dorp was J.H. Botterweg onderwijzer aan de openbare lagere school II. Hij was de persoon die foto's van de vinder Jan Venema gemaakt had terwijl die aan het werk was in het veen bij de opgraving van een veenbrug. Dat was in de omgeving van de vindplaats van de schoen.

In 1981 zocht Botterweg contact met dr. L.P. Louwe Kooijmans, conservator van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden, en een van de auteurs van het boek *Verleden Land*. Daarin stond een hoofdstuk betreffende Barger-Oosterveld, waarin onder andere over veenbruggen werd geschreven. Botterweg stuurde een zelfgetekende kaart mee met daarop ingetekende veenbruggen.

*Jan Venema naast een plank van een veenbrug. Deze foto is omstreeks 1933 door J.H. Botterweg gemaakt.
(Uit: NDVA 1984, blz. 35(135))*

De vinder van de schoen, Jan Venema, bij het turfgraven in de omgeving van Emmer-Erfscheidenveen omstreeks 1933.
(Foto J.H. Botterweg; Collectie W. Heuving)

Die kaart werd doorgestuurd naar dr. W. Casparie (Biologisch-Archeologisch Instituut Groningen) en daarna naar bovengenoemde Anne Smith. Zij nam weer contact op met Botterweg. Die stuurde haar weer nevenstaande foto en schreef daarbij: 'De man op de foto, Venema, vond vlak naast de veenbrug, maar $\pm$ 60 cm dieper, een schoen'.

De veenbrug lag op de grens van blauwveen en bonkveen, terwijl de schoen in het blauwveen is gevonden. De vondst van de veenbrug en de schoen speelde zich omstreeks 1933 af en daardoor kon Botterweg zich in 1981 niet meer herinneren, waar de veenbrug was gevonden.

Anne Smith ging verder zelf op zoek en vond in Emmer-Compascuum een schoonzuster van Jan Venema. Die vertelde dat hij niet meer leefde en dat hij in Weerdinge nog een jongere broer had die Auke heette. Deze vertelde dat hij de veenbrug, waar zijn broer Jan de schoen had gevonden, niet had gezien.

Wat wel gebeurd was: Auke had de schoen mee naar school mogen nemen om deze aan het hoofd van de school, P.J. van Leeuwen, te geven. Dat was omstreeks 1933.

De vraag was nu: waar is deze schoen gebleven? Mocht Van Leeuwen nog leven dan was de schoen waarschijnlijk in zijn bezit en kon hij meer vertellen over de vindplaats. Na zijn vertrek uit Emmer-Erfscheidenveen had hij op diverse plaatsen gewerkt, waarna hij in 1975 was overleden. Hij had twee kinderen, een zoon en een dochter. Anne Smith richtte zich op de zoon, in de hoop dat die de schoen had gekregen. Deze zoon, dr. J. van Leeuwen, bleek in Den Haag te wonen en was leraar klassieke talen. En ja, de schoen was nog steeds in zijn bezit. Hij schreef in 1981 aan Anne Smith: 'Elke lichter leerlingen die ik voor me krijg, vertel

ik over mijn jeugd in de veenkoloniën en dan komt onvermijdelijk de schoen op de proppen.' Over de veenbrug kon hij verder geen inlichtingen verschaffen. De schoen kwam uiteindelijk bij Louwe Kooijmans (Rijksmuseum voor Oudheden) terecht en is op zijn verzoek geconserveerd.

Anne Smith heeft daarna nog pogingen gedaan om meer te weten te komen over de vindplaats van de schoen en de veenbrug. Auke Venema bracht haar in contact met Harm Lasker, die ook veenarbeider was geweest. Die vertelde ook een veenbrug gevonden te hebben, bestaande uit dikke planken van ongeveer 1 m. breed, met gaten in de uiteinden waar doorheen houten pennen waren gestoken. Lasker wist nog dat de plek was tussen de eerste en tweede Groene Dijk, ten westen van de Mid-denweg, op het veen van Wilts. Auke Venema wist echter zeker dat zijn broer Jan daar omstreeks 1933

Linker- en rechter aanzicht van de schoen.
(Uit: NDVA 1984, blz. 36(136))

*Boven- en onderaanzicht van de schoen
(Uit: NDVA 1984, blz. 36(136))*

*De hiel en de neus van de schoen
(Uit: NDVA 1984, blz. 36(136))*

niet had gewerkt, maar dat de schoen op veenplaats 127 ten oosten van de Middenweg moet zijn gevonden.

Jaren later, na het verschijnen van het artikel in de *NDVA* heeft Anne Smith contact gezocht met

Wicher Heuving. Ze wilde in gesprek met personen die vroeger in het veen hadden gewerkt en die misschien inlichtingen konden geven over de veenbruggen in het gebied. Omdat zij moeite had met het dialect kon Heuving als tolk dienen.

De schoen

De schoen was gesneden uit een stuk rundleer en verwerkt met de nerfkant, de oorspronkelijke haarkant, naar buiten. Het moet een rechterschoen geweest zijn. De lengte is 25 cm, de hoogte van de hiel ruim 6 cm. Halverwege de voorvoet zit in de zool een scherpe snede, waarschijnlijk ontstaan bij het turfsteken. In de neus zitten ongeveer 1 cm lange insneden, evenwijdig aan de bovenrand waar doorheen een voor een deel nog bewaarde dikke leren veter was geregen. Het was niet meer na te gaan of die veter door liep naar achteren. Het nadere onderzoek wees uit dat de schoen gedateerd moest worden uit de Late Bronstijd, ongeveer 1000 v. Chr.

*De schoen is tentoongesteld in het Rijksmuseum voor Oudheden in Leiden.
(Collectie W. Heuving)*

Bronnen

- Documentatie van W. Heuving te Barger-Oosterveld.
- Nieuwe Drentse Volksalmanak, 1984, 33 (133) - 42(142).

Wie weet meer?

Reacties

De redactie kreeg twee reacties op de oproep bij het artikel van *Wie weet meer?* over Theodora Hauser. De eerste kwam van Henk Wiersema. Hij had de foto op pag. 14 nog eens goed bekeken en schreef: 'Volgens mijn waarneming spelen beide dames met een frisbee in plaats van dansend, zoals in het artikel wordt vermeld. De frisbee is zwevend in de lucht te zien. De dame in het zwart (Theodora Häuser) heeft hem net geworpen.' Het was de redactie nog niet opgevallen.

De tweede reactie was afkomstig van Willi Samson, oud Emmenaar en al 40 jaar woonachtig in Drachten. Hij kon zich Theodora Häuser en Filip Jacobson herinneren.

Jacobson was veehandelaar geweest. Van Theodora Häuser wist hij nog, dat zij geweldig goed kon zingen. Zij sprong daarbij ook wel eens op een tafel; ook kon ze goed jodelen.

Volgens Willi was Theodora in Utrecht marktkoopvrouw geweest. Hij omschreef haar als welbespraakt en vol met levenslust. Ook was ze niet op haar mondje gevallen. Toen ze op een keer in een volle winkel stond, waarvan de eigenaar, 'fout' in de oorlog, zijn snor had laten staan. Toen zei Theodora in de winkel tegen hem: "Nou lijkt je Hitler zelf wel."

Op de kleurenfoto zijn ten noorden van de Wilhelminastraat de winkelpanden annex woningen van manufacturier Jacob Fidder en de groentezaak van Broekhuizen te zien. Rechts van het pand van Van Broekhuizen is tussen het gebladerte van de bomen de woning van Samuël From te zien, waar Theodora woonde. (Uit: S. Hoek e.a., 100 Jaar Emmen, deel 2, blz. 113)

Theodora voor haar woning aan de Dordschedwarsstraat 2. Zij heeft zoeven een frisbee naar een meisje voor haar woning geworpen. Het meisje is vermoedelijk een dochter van een nicht van haar: Everdiena H. Wijnbergen. Anno 2021 is op deze plaats de ingang van een supermarkt. (Foto: Henk Folkerts)

Aansluitend wist hij ook nog het een en ander te vertellen over andere bewoners in de buurt. Aan de overkant van de Wilhelminastraat had Weggemans zijn zaak. Hij werd door Theodora 'Perry de Keizer' genoemd.

Naast Jacobson woonde Broekhuizen; hij had een groentezaak. De tuinen van Broekhuizen en Samuel From aan de Julianastraat grensden aan elkaar. From had konijnen die onder het hek tussen de beide tuinen kropen en de groentetuin van Broekhuizen plunderden, wat daarna vergoed moest worden.

In een ander huis aan de Wilhelminastraat woonde de Samuëls zoon, schroothandelaar Abraham From met zijn schoonmoeder, Griet de Jonge-Kropveld, 'tante Griet'. Aldus het verhaal van Willi Samson.

Willi Samson is in Emmen in de Julianastraat geboren. Zijn vader was na de oorlog voorganger in de synagoge. In de Julianastraat heeft hij twintig jaar gewoond, waarna hij elders in Em-

men ging wonen. Uiteindelijk woonde hij in de Bosrandflat in Angelslo.

Zijn broer Simon met wie hij een slagerswinkel had in de Wilhelminastraat verhuisde naar de Verenigde Staten. Zijn broer Johnny woont nog steeds in Emmen. De slagerswinkel, die stond op de plek waar nu de Zuidermarke is, huurden ze van de familie Schipper. Willi had in Drachten een vlaggenfabriek en heeft tot zijn 70ste jaar gebokst.

Tien broers en zusters: de familie Blaak

De foto op bladzijde 19 komt uit de *Emmer Courant* van 17 januari 1949. Boven deze foto staat: *Met zijn tien samen 703 jaar. En onder de foto: Van het echtpaar H. Blaak en M. Bos(ch) dat op 81-jarige leeftijd is overleden zijn alle tien kinderen nog in leven. De meesten wonen in Emmer-Erfscheidenveen, de anderen in Valthermond en in Almelo. Dit zijn de namen en de leeftijden; Jelke (81), Wiebe (79), Evert (77), Berend (74), Rikste (72), Gezina (69), Freerk (67), Pietertje (64), Henrik (62) en Margaretha (58). Een sterk geslacht.*

Hendrik Blaak (Wildervank, 25-03-1840 - Valthermond, 14-07-1919) en Margrietha Bosch (Borger, 16-08-1844 - Valthermond, 29-09-1925) waren op 13 mei 1867 te Borger gehuwd.

Hendrik Blaak was arbeider te Stadskanaal (1868), 'klapmeester' (brugwachter) te Stadskanaal (1869), schipper (1869-1882) en arbeider (1882-1919).

Kinderen uit het gezin van Hendrik Blaak en Margrietha Bosch:

1- Jelke Blaak (Stadskanaal, 19-03-1868 - Odoorn, 15-07-1960). Hij huwde op 8 maart 1892 te Odoorn met Engelina van der Vinne (Onstwedde, 23-12-1870); tweede huwelijk (1913) met Katharina Rozewinkel.

2- Wiebe Blaak (Stadskanaal, 19-09-1869 - Emmer-Erfscheidenveen, 18-07-1953). Hij huwde op 15 juli 1892 te Odoorn met Hillechien Kloppenburg (Odoorn, 16-04-1868).

3- Evert Blaak (Veendam, 02-12-1871 - Emmen, 08-07-1955). Hij huwde op 17 augustus 1897 te Odoorn met Aaltje Gringhuis (Odoorn, 15-11-1876). Zij was een zus van Metje Gringhuis (4); tweede huwelijk (1929) met Jantje Holman.

4- Berend Blaak (Stadskanaal, 22-04-1874 - Almelo, 19-09-1955). Hij huwde op 26 juni 1896 te Odoorn met Metje Gringhuis (Odoorn, 14-03-1874). Zij was een zus van Aaltje Gringhuis (3).

5- Rikste Blaak (Groningen, 03-11-1876 - Almelo, 23-01-1958). Zij huwde op 3 maart 1899 te Emmen met Willem Kruit (Borger, 17-07-1867). [Hij was een broer van Anna Kruit (7).]

6- Gesina Blaak (Groningen, 03-04-1879 - Valthermond, 01-10-1961). Zij huwde op 7 maart 1905 te Odoorn met Johannes Sanders (Odoorn, 20-08-1875). [Hij was een neef van Johannes Sanders (8).]

7- Freerk Blaak (Groningen, 27-06-1881 - Almelo, 17-03-1949). Hij huwde op 15 september 1904 te Emmen met Anna Kruit (Emmen, 28-11-1876). [Zij was een zus van Willem Kruit (5).]

8- Pietertje Blaak (Exloermond, 09-02-1884 - Valthermond, 17-01-1978). Zij huwde op 29-04-1910 te Odoorn met Johannes Sanders (Odoorn, 20-07-1883). [Hij was een neef van Johannes Sanders (6).]

9- Hendrik Blaak (Musselkanaal, 14-10-1886 - ?). Hij huwde op 01-05-1908 te Odoorn met Grietje Huizinga, (Odoorn, 18-12-1887).

10- Margrietha Blaak, (Exloërmond, 29-07-1890 - Valthermond, 13-03-1982) huwde op 17-02-1911 te Odoorn met Albert Grooten (Odoorn, 05-10-1887).

Met zijn tien en samen 703 jaar

Van het echtpaar H. Blaak—M. Bos, dat op 81-jarige leeftijd is overleden, zijn alle tien kinderen nog in leven. De meesten wonen in Emmer-Erfseideveen, de anderen in Valthermond en in Almelo. - Dit zijn de namen en de leeftijden: Jelke 81, Wiebe 79, Evert 77, Berend 74, Rikste 72, Gezina 69, Freerk 67, Pietertje 61, Henrik 62 en Margaretha 58. Een sterk geslacht!

In januari 1949 waren ze met z'n tien 703 jaar oud. Met z'n tien zouden ze samen ouder worden dan 800 jaar! De gemiddelde leeftijd lag boven de 80 jaar; drie van hen werden ouder dan 90 jaar.

Van Wiebe Blaak (1869-1943) is bekend dat hij tijdens de Duitse bezetting, vaak anoniem, gedichten schreef over het Drentse plattelandleven.

Zijn gedichten worden bij het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) bewaard, zoals onderstaand gedicht:

*'Ik schrijf het op voor mijn plezier.
En vraag je, wie ik ben.
Mijn ware naam raakt jou geen sier,
Voor jou ben ik ... N.N.'*

Wie kan meer vertellen over de familie Blaak? Graag contact opnemen met:
Piet Naber, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen, p.a.naber@home.nl of 0591-633942.

door
dr. Albert Eggens

Drenthe en de gevolgen van het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog

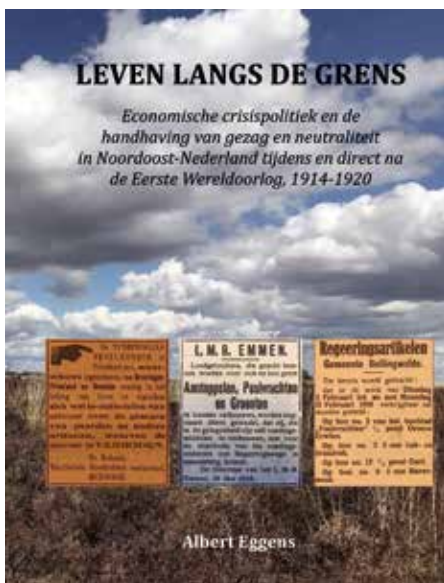
Deel I: 1914-1916

Inleiding

In de zomer van 1914 groeide een conflict op de Balkan tussen Oostenrijk-Hongarije en Servië in korte tijd uit tot de Eerste Wereldoorlog, waarbij alle Europese grootmachten betrokken raakten. Nederland hield zich afzijdig, maar mobiliseerde wel direct het leger om duidelijk te maken dat het zijn grondgebied fel zou verdedigen. De strijdende partijen respecteerden de Nederlandse neutraliteit, maar desondanks zorgde het uitbreken van de oorlog voor de nodige paniek.

Beurskoersen kwamen onder druk te staan en mensen namen massaal hun spaartegoeden op of ze probeerden bankbiljetten om te ruilen voor zilveren munten. De bevolking sloeg ook massaal aan het hamsteren, waardoor al snel tekorten ontstonden en de prijzen omhoog schoten. Dat was niet alleen het geval in de grote steden

of in de zuidelijke provincies die aan het bij de oorlog betrokken België grensden, maar evengoed in het verder weg gelegen Drenthe. In het najaar van 2021 verschijnt *Leven langs de grens. Economische crisispolitiek en de handhaving van gezag en neutraliteit in Noordoost-Nederland tijdens en direct na de Eerste Wereldoorlog, 1914-1920*. In dit boek staan de bijzondere wetten, verordeningen en andere besluiten van zowel de regering als lokale autoriteiten centraal, die ervoor moesten zorgen dat Nederland niet alsnog militair betrokken raakte bij de Eerste Wereldoorlog, dat de economie bleef draaien en dat de bevolking van de Drentse en Groningse gemeenten langs de grens met Duitsland de beschikking hield over voldoende voedsel, brandstof en andere levensbehoeften. Militaire strategieën, zoals de geallieerde zeeblokkade en de Duitse onbeperkte duikbootoorlog, kregen namelijk ook enorme consequenties voor ons land. In dit artikel wordt een indruk gegeven van de maatregelen die de regering tijdens de Eerste Wereldoorlog heeft afgekondigd en welke gevolgen die hebben gehad voor de bedrijfsvoering en het dagelijkse leven in Drenthe.

Omslag

Neutraliteitshandhaving en maatregelen tegen de duurte

Een van de eerste economische maatregelen die de regering als reactie op het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog nam was de afkondiging van de *Levensmiddelenwet* van 3 augustus 1914.¹ Voortaan moesten winkeliers in heel Nederland zich houden aan maximumprijzen voor allerlei producten en burgemeesters kregen de bevoegdheid om de voorraden van speculanten in beslag te nemen tegen een relatief lage schadeloosstelling. Verder kwam de financiële sector onder scherper toezicht te staan. Daarnaast brachten sommige gemeenten op eigen initiatief noodgeld in circulatie om het tekort aan pasmunt mee op te vangen. Ondertussen waren veel mensen bang dat Nederland alsnog militair betrokken raakte bij de Eerste Wereldoorlog en die spanning zou in de jaren erna voortdurend aanwezig blijven. Aanhoudende geruchten over troepenverplaatsingen en andere legeractiviteiten in het Duitse grensgebied, zoals de aanleg van loopgraven in de buurt van de gemeente Emmen, hebben daar in hoge mate aan bijgedragen, hoewel het steeds weer loos alarm bleek.²

De dalende import werd een andere bron van zorg, omdat de oorlogvoerende landen het vrije scheepvaartverkeer hinderden in een poging de vijand economisch te verwurgen. Desondanks vonden veel goederen via Nederlandse havens toch een weg richting het Duitse achterland en daarom wilden de Britten de garantie dat in Nederland geïmporteerde goederen uitsluitend een binnenlandse bestemming kregen. De regering kon die toezegging echter niet geven vanwege de neutraliteit en internationale afspraken over de vrije scheepvaart op de Rijn. Vanaf november 1914 konden importeurs hun lading adresseren aan de particuliere *Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij* (N.O.T.), die wel garandeerde dat ingevoerde goederen niet in Duitsland terecht zouden komen. Door de geallieerde handelsblokkade namen de tekorten in Duitsland toe en dat zorgde ervoor dat de Duitsers bereid waren flink te betalen voor goederen uit het buitenland. Vanwege de winstverwachtingen en de gevaren op zee verkochten veel Nederlandse handelaren hun koopwaar dan ook liever in Duitsland dan in Groot-Brittannië. Dat was voor de Britten aanleiding om de Nederlandse import te quoteren. De N.O.T. kon weinig anders dan hieraan meewerken om te voorkomen dat de overzeese aanvoer naar

Vluchtelingen.

 Het Provinciaal Comité voor Vluchtelingen nodigt de ingezetenen der Gemeente Emmen, die bereid zijn aan vluchtelingen met of zonder vergoeding kost en huisvesting te verschaffen uit, hun adres met voorwaarden mede te deelen aan den Heer Burgemeester der Gemeente Emmen of aan den Heer D. EOERSMA, lid van het Comité aldaar.

Jhr. Mr. L. A. S. J. DE MILY
VAN HEIDEN REINESTFIN, Voorz.
A. DOZIJ, Secretaris.

Vluchtelingen.

 De Burgemeester der Gemeente Odoorn verzoekt aan de ingezetenen zijner gemeente, die genegen zijn vluchtelingen tegen billijken prijs onderkomen en voeding te verschaffen, hen daarvoor, onder opgave van het verlangde bedrag, zoo spoedig mogelijk kennis te geven. Voorts verzoekt hij de ingezetenen, die genegen zijn een financiële bijdrage te geven, om vluchtelingen, die van Rijksweg zijn onderdak gebracht, zooveel mogelijk tegemoet te komen, het daarvoor door hen bestemde bedrag aan hem te willen overmaken.

Exloo, 7 October 1914.

De Burgemeester voornoemd,
J. G. BORGESIOUS.

Hoewel Nederland niet militair betrokken raakte bij de Eerste Wereldoorlog, weken in de herfst van 1914 maar liefst een miljoen Belgische vluchtelingen uit naar ons land. Een deel van hen kreeg tijdelijk onderdak in Drenthe. Verder werden overal comités opgericht die geld en goederen inzamelden voor de vluchtelingen. Bron: Emmer Courant. Nieuws- en Advertentieblad voor den Zuid-Oosthoek van Drenthe (EC), 'Vluchtelingen', 10 oktober 1914, 3.

Nederland tot stilstand zou komen. Desondanks mochten Nederlandse schepen vanaf eind 1915 niet langer kolen innemen in Britse havens langs cruciale zeeroutes, waardoor de verbindingen met Nederlands-Indië langer werden en dus onvoordeliger. De internationale vraag naar laadruimte bedreigde de overzeese aanvoer naar Nederland eveneens en daarom ging de regering zich tevens bemoeien met de verkoop en het gebruik van schepen.

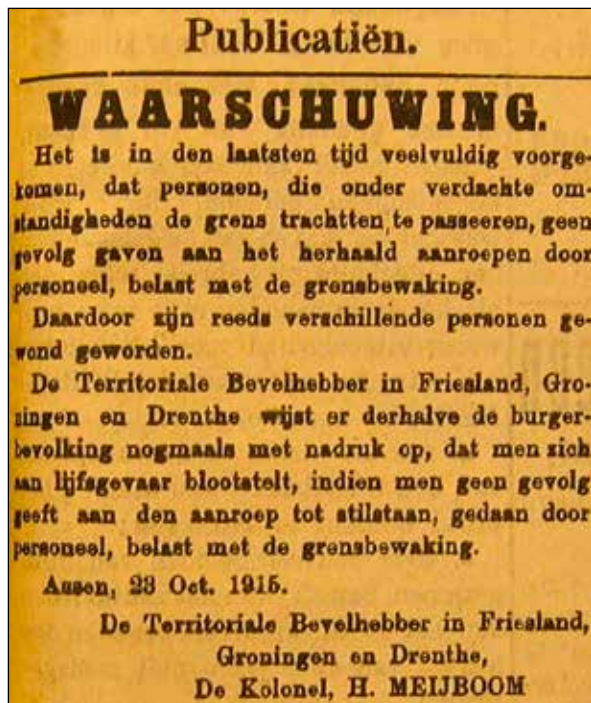
Ondertussen werkten de maximumprijzen de export in de hand, omdat het prijsniveau in andere landen vaak beduidend hoger lag. Dit zorgde voor verdere prijsopdrijving en toenemende tekorten en daarom was begin augustus 1914 ook de *Wet houdende verbod tot uit- en vervoer van sommige artikelen afgekondigd*, zodat de regering de uitvoer van alle denkbare goederen kon beperken of zelfs verbieden.³ De eerste exportverboden op basis van de nieuwe wet hadden vooral betrekking op het veiligstellen van de militaire bevoorrading, maar door de buitenlandse vraag naar eigenlijk alles werd al snel de uitvoer van allerlei levensmiddelen verboden. Sommige verboden werden na betrekkelijk korte tijd ingetrokken om

echter snel daarna weer in werking te treden, terwijl andere wijzigingen ondergingen, omdat ze het beoogde doel misten of onvoorziene gevolgen hadden. Het gevolg hiervan was echter dat er onduidelijkheid ontstond over wanneer en onder welke voorwaarden de export was toegestaan. De afkondiging van de exportverboden voorkwam niet dat steeds meer goederen in Duitsland terechtkwamen. Daarvoor lonkten de verwachte winsten teveel. De smokkelhandel zal in de Drentse grensgemeenten regelmatig succesvol zijn geweest, omdat er te weinig douaniers waren om de langgerekte rijksgrens afdoende in de gaten te kunnen houden en omdat het uitgestrekte hoogveengebied er legio kansen geboden zal hebben om niet ontdekt te worden. Als tegenmaatregel kreeg de grensbewaking versterking en daarnaast verklaarde de regering in september 1914 alle gemeenten in de nabijheid van de rijksgrens in staat van beleg, voor zover dat inmiddels niet al was gebeurd. In Drenthe ging het om Coevorden, Dalen, Emmen en Schoonebeek.⁴ Het burgerlijk bestuur werd er ondergeschikt gemaakt aan militaire bevelhebbers met vergaande bevoegdheden. Zo beperkten zij binnen de Eerste Linie, oftewel een strook van vijfenhalve kilometer breedte langs de grens met Duitsland, het transport en het bezit van voor de uitvoer verboden levensmiddelen en veevoeder in grotere hoeveelheden dan nodig was voor het dagelijkse gebruik. Desondanks bleven mensen clandestien goederen opslaan, omdat zij een noodvoorraad wilden aanleggen of omdat ze hoopten mee te profiteren van toekomstige prijsstijgingen.

Het militair gezag kondigde steeds strengere verordeningen af in de grensstreek. Zo werden paardenmarkten verboden, was het organiseren van evenementen alleen nog toegestaan onder strenge voorwaarden en moesten handelaren zich als zodanig laten registreren en een nauwkeurige administratie gaan bijhouden van hun

Hoewel smokkelaars aantrekkelijke winsten konden behalen aan de andere kant van de rijksgrens, was de smokkelhandel niet zonder gevaar.

Bron: EC, 'Waarschuwing', 30 oktober 1914, 1.

*In de strijd tegen de smokkelhandel werden steeds meer gemeenten in staat van beleg verklaard.
Bron: EC, 'Afkondiging', 30 oktober 1915, 7.*

leveranciers, voorraden en klanten. Verder mochten mensen zich zonder toestemming niet langer ophouden in een strook van driehonderd meter breedte langs de rijksgrens. De heffing van een zogenoemde oorlogswinstbelasting was een andere manier om smokkelaars, speculanten en andere profiteurs aan te kunnen pakken.⁵ De strengere maatregelen weerhielden smokkelaars er echter niet van om net buiten de in staat van beleg verklaarde gemeenten handelswaar te verstopten, waarna ze die goederen 's nachts over de grens probeerden te brengen. Zodoende werd de militaire zone verscheidene keren verbreed met het grondgebied van gemeenten die verder landinwaarts lagen, tot uiteindelijk bijna alle Drentse gemeenten.⁶ In april 1916 verving de *Wet betreffende het vervoer en nederlage van goederen* diverse militaire verordeningen, terwijl de rechter voortaan hogere straffen kon opleggen.⁷ De controle op de naleving van de wet kwam grotendeels in handen van het ministerie van Financiën, waarbij het douanekorps versterking kreeg van een groot aantal militairen. Vanaf maart 1915 moesten zogenoemde 'rijksbureaus' ervoor zorgen dat de export niet zou leiden tot tekorten in eigen land, door uitvoerconsenten alleen toe te wijzen aan handelaren die een deel van hun voorraad beschikbaar stelden voor binnenlands verbruik tegen door de minister van Landbouw, Nijverheid en Handel vastgestelde prijzen. Aanvankelijk waren die partijen echter afgestemd op de totale exporthoeveelheid in plaats van op de binnenlandse behoefte, terwijl de controle te wensen overliet en daarom namen particuliere verenigingen van producenten en handelaren in september 1915 de taken van de rijksbureaus over. De inschakeling van deskundigen in plaats van ambtenaren moest het draagvlak onder de betrokkenen vergroten. In combinatie met het afhankelijk maken van de toewijzing van exportconsenten aan wat er in eigen land daadwerkelijk nodig was zou dat een betere garantie bieden voor de afzet van voldoende betaalbare levensbehoeften in eigen land. Vanaf de zomer van 1916 waren alleen nog

Afkondiging.

 DE BURGEMEESTER
van **SLEEN** maakt bekend, dat met het oog op de militaire maatregelen, welke in verband met de bestaande omstandigheden moeten worden genomen, deze gemeente, krachtens Koninklijk besluit, is verklaard in

staat van beleg

met ingang van 26 October 1915.

De desbetreffende bepalingen der Wet van 23 Mei 1899 (*Staatsblad* no 128), zooals deze sedert gewijzigd is, zijn, te beginnen met dien dag toepasselijk.

Sleen, den 26 October 1915.

De Burgemeester:
G. L. GRATAMA.

uitvoerconsenten verkrijgbaar voor partijen die waren verhandeld op officiële veilingen. Tegenvallende oogsten maakten in de maanden erna de aanleg van reservevoorraden noodzakelijk, waardoor de export van diverse producten niet langer werd toegestaan.

De vordering van landbouwproducten moest er ook voor zorgen dat er voldoende levensmiddelen in eigen land bleven. Direct na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog waren de graanprijzen flink gestegen en daarom had de minister van Landbouw, Nijverheid en Handel maximumprijzen afgekondigd. De boeren vonden die echter te laag, terwijl ze hun bedrijfskosten juist zagen toenemen en dat leidde ertoe dat zij vaak slecht meewerkten. In de in staat van beleg verklaarde gemeenten in Drenthe beperkten de militaire autoriteiten daarop het vervoer van rogge en in de herfst van 1914 moesten de burgemeesters er zelfs alle rogge tegen een vastgestelde prijs in beslag nemen, terwijl het niet langer was toegestaan om rogge te gebruiken als veevoeder.

ONTEIGENING ROGGE.

De BURGEMEESTER der gemeente Emmen wijst de landbouwers in deze gemeente er nogmaals op, dat, indien door hen in eenigszins beteekenende mate rogge aan vee wordt gevoederd, het waarschijnlijk gevolg hiervan zal zijn, dat de rogge in deze gemeente, uit vrees voor te groote prijsstijging, door hem in beslag zal moeten worden genomen.

Hierbij zij in herinnering gebracht, dat bij de taxatie van goederen krachtens de artt. 76a en volgende der Onteigeningswet niet gerekend wordt met marktprijzen, maar met productieprijsen en een matige winst.

Emmen, den 6 October 1914,

De Burgemeester voornoemd:
C. v. d. WAL.

Net als elders in Nederland kwamen Drentse boeren in de problemen door de vordering, omdat zij hun rogge moesten afleveren voordat ze andere veevoerders konden aanschaffen, die vaak ook nog eens aanmerkelijk duurder waren.

Voor wat betreft de oogst van 1915 ging de minister van Landbouw, Nijverheid en Handel er aanvankelijk van uit dat dreigen met een nieuwe vordering in combinatie met het handhaven van de exportverboden volstond om voldoende rogge in eigen land te houden, maar vanwege vorstschade en de teruggelopen import van veevoeder moesten boeren in 1915 uiteindelijk toch nog driekwart van hun oogst gedwongen verkopen aan de autoriteiten ten behoeve van de binnenlandse voedselvoorziening. In ruil daarvoor zouden zij een gelijkwaardige hoeveelheid maïs toegewezen krijgen. Veel boeren waren hier ontevreden over, omdat ze op de vrije markt meer hadden kunnen verdienen, ze opdraaiden voor de transportkosten en ze de gevorderde rogge zelf moesten opslaan, waardoor zij tot de daadwerkelijke aflevering verantwoordelijk bleven voor de kwaliteit. Verder kregen de boeren pas achteraf geld voor hun rogge, terwijl ze de maïs van tevoren dienden te betalen, als er al iets beschikbaar zou komen. Om deze redenen wil-

Ondanks herhaalde waarschuwingen van de autoriteiten waren boeren rogge aan hun vee blijven voederen. Dat bracht de broodvoorziening in gevaar en daarom liet de regering in de herfst van 1914 de gehele roggeoogst in beslag nemen.

Bron: EC, 'Onteigening rogge', 7 oktober 1914, 3.

den de boeren meer geld voor hun rogge, maar de minister gaf daaraan geen gehoor. In 1916 breidde de regering de vordering zelfs uit met alle tarwe, gerst en haver. Het innemen van de volledige oogst moest voorkomen dat de boeren vooral de betere kwaliteiten achterhielden.

Met name voor de boerenbedrijven op de schrale zandgronden in bijvoorbeeld Drenthe was voldoende bemesting van cruciaal belang. De import van kunstmest was echter al gedaald sinds het begin van de Eerste Wereldoorlog, waardoor de gewassen structureel te weinig voedingsstoffen kregen. In juli 1915 werd de *Kunstmestcommissie* verantwoordelijk voor de distributie van diverse soorten kunstmest, maar vanwege de onregelmatige aanvoer bleef het steeds onzeker hoeveel en welke soorten de boeren precies zouden ontvangen en welke prijzen ze daarvoor moesten betalen. Dat was een aanzienlijk risico, omdat de boeren hun orders altijd volledig dienden af te nemen. Uit angst voor te hoge rekeningen bestelden veel boeren minder dan ze eigenlijk nodig hadden, waardoor nieuwe oogsten al op voorhand dreigden tegen te vallen. Steeds vaker kregen boeren slechts een deel van de bestelde hoeveelheden kunstmest toegewezen, terwijl de prijzen onverminderd bleven stijgen en de gehaltes werkzame stoffen juist omlaag gingen. De meeste boerenbedrijven beschikten over veel te weinig organische mest om er de tekorten mee op te vangen en dat probleem nam toe naarmate de veestapel inkromp.

Net als de akkerbouwers kregen veehouders uitvoerconsenten toegewezen als zij een deel van hun productie leverden voor binnenlands verbruik. Eind juli 1915 stagneerde echter de levering van varkens, omdat de export minder lucratief was geworden vanwege toegenomen concurrentie uit het buitenland en mogelijk ook omdat speculanten de prijzen probeerden te beïnvloeden. Normaal gesproken kregen de slagers

zeventig procent van hun behoefte geleverd in de vorm van de gesubsidieerde 'regeringsvarkens'. De rest moesten ze aankopen op de vrije markt. De slaggers klaagden echter dat zij door deze regeling verlies leden en daarom vroegen zij minister van Landbouw, Nijverheid en Handel Folkert Posthuma tevergeefs om een verlaging van de prijzen van de regeringsvarkens. Ondertussen moesten exporteurs steeds meer vee leveren voor binnenlands verbruik. Schapenhouders moesten bovendien hun wol aan het leger verkopen. Vanaf februari 1916 waren niet langer consenten verkrijgbaar voor de uitvoer van vers varkensvlees. Om de binnenlandse handel verder te stimuleren, verhoogde de minister de prijs van regeringsvarkens en verminderde hij de strafkorting voor varkens met een te laag slachtgewicht, aangezien de boeren hun dieren vanwege het gebrek aan veevoeder nauwelijks meer op gewicht konden krijgen. Desalniettemin bleef de beschikbaarheid van varkens achter bij de behoefte.

Nederland was ook voor wat betreft steenkool bijna volledig afhankelijk van de import en dus ontstond er vrijwel meteen na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog een gebrek aan brandstof, ondanks de inzet van ongeschoolde, gemobiliseerde en buitenlandse kompels in de Limburgse mijnen. In de loop van de oorlog verslechterde deze situatie aanzienlijk, omdat de exportlanden de steenkool vaak zelf nodig hadden en hun productie terugliep door tekorten aan personeel en transportmaterieel. Hierdoor nam de vraag toe naar het kwalitatief mindere turf, dat in de oorlogsjaren nog ruimschoots aanwezig was in met name het zuidoosten van Drenthe. Door het seizoensgebonden karakter van het turfgraven waren er nauwelijks mogelijkheden om de productie significant op te voeren en dus gingen de prijzen van die brandstof eveneens omhoog. Dat leidde in oktober 1915 tot allerlei handelsbeperkingen, waarover de verveners

De hulp aan werklozen en anderen die door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in de problemen waren gekomen was aanvankelijk vooral een particuliere aangelegenheid geweest.

Bron: EC, 'Comité van steun', 19 augustus 1914, 3.

nogal verbolgen waren aangezien zij het gestegen prijspeil beschouwden als een compensatie voor de lage verkoopprijzen in de jaren voor de Eerste Wereldoorlog. Vanwege het natte weer stagneerde aan het eind van de zomer van 1916 de afvoer van turf uit de veenderijen, terwijl de kwaliteit afnam door de inzet van veel onervaren werkkrachten. Als reactie kregen bepaalde bedrijfssectoren voorrang bij de toewijzing. De tekorten aan brandstof en de teruggevallen import van grondstoffen zorgden ervoor dat de nijverheidssector ook in de problemen begon te

Comité van steun.

De BURGEMEESTER der
Gemeente **Odoorn**
maakt bekend:

dat met het oog op de tegenwoordige tijdsomstandigheden, het door hem wenschelijk wordt geacht, dat in alle onderdeelen der gemeente worden opgericht plaatselijke comité's tot verleening van steun.

Hij spreekt hierbij de verwachting uit, dat in elk onderdeel der Gemeente wel personen zullen zijn, bereid om het initiatief te nemen voor het in het leven roepen van een Comité.

Zoodra zich een Comité heeft gevormd, zal hij daarvan gaarne onverwijld bericht ontvangen met opgave der namen van Voorzitter en Secretaris.

Exloo, 12 Augustus 1914.

**De Burgemeester,
J. G. BORGESIUS.**

raken. Handelsrestricties, maximumprijzen, eenvoudiger betalingsregelingen en het toekennen van verloven aan gemobiliseerde werknemers met een essentiële functie boden hiervoor slechts ten dele een oplossing.

De bevolking had al sinds het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog veel last ondervonden van

de tekorten en de prijsstijgingen en daar kwam het verlies van werkgelegenheid bij. De liberale regering onder leiding van Pieter Cort van der Linden deinsde er echter voor terug om krachtig in te grijpen en daardoor waren werklozen en andere hulpbehoevenden aanvankelijk vooral aangewezen op particulieren en plaatselijke overheden. Doordat de problemen aanhielden en bovendien verergerden, besefte de regering dat het verdergaande ondersteuning moest bieden dan de afkondiging van exportverboden en maximumprijzen alleen. Daarom werden maatregelen getroffen om werklozen weer aan het werk te krijgen en kwam er financiële hulp voor de gezinnen van gemobiliseerde kostwinners. Andere regelgeving moest voorkomen dat huren te gemakkelijk konden worden opgezegd, waardoor families op straat belandden. Verder ging de regering op steeds uitgebreidere schaal prijzen reguleren, grondstoffen aankopen en levensbehoeften subsidiëren, zodat die beschikbaar en betaalbaar bleven voor de gehele bevolking. Dreigende tekorten aan brood hadden er vanaf eind 1914 toe geleid dat bakkers ook tarwe moesten gaan gebruiken voor het bakken van roggebrood, dat er werd geëxperimenteerd met het meel van bloembollen, aardappelen en andere alternatieve ingrediënten en dat een groot deel van de beschikbare tarwe werd vermalen tot ongebuild meel in plaats van het onrendabelere bloem ten behoeve van luxere soorten. Vanaf mei 1915 konden gemeenten ongebuild tarwemeel bestellen ten behoeve van de plaatselijke broodistributie. Hoewel dit gesubsidieerde 'regeringsbrood' aanvankelijk alleen bedoeld was voor diegenen die weinig te besteden hadden, kon om praktische redenen uiteindelijk de gehele bevolking er gebruik van maken. Hiermee waren de problemen geenszins opgelost, omdat

Rundvet.

 De Burgemeester der gemeente **Odoorn** maakt bekend, dat zoolang de voorraad strekt, **verkrijgbaar wordt gesteld**

zuiver Rundvet,

tegen den prijs van 39 cent per pond, bij de na te noemen winkeliers:

Wed. L. Sloots en J. Braams te Odoorn; G. Nijland te Klijndijk; L. Halberstadt, E. Vos en J. Davids te Valthe; W. Dam en H. Boer te Odoornerveen; A. Miedema, H. Bots, L. van der Lei, J. A. Venema, E. van Klinken, A. Schrik, B. Jansen, M. Zeeman, H. Brinks, F. Kamps en J. Pruim te Valthermond; A. Barelds, Wed. B. Vos, H. van Wijk, E. Luijken, J. Johs. Venema, F. H. Bodewitz, J. G. Fisscher, A. Gnodde, J. Veldkamp, J. Knigge, J. Venema Jr., H. Heres en J. de Jonge te 2e Exloërmond.

Het vet kan enkel en alleen aan die gezinnen worden verstrekt, waarin groote behoefte bestaat aan goedkoop vet, en tot een grooter hoeveelheid dan $\frac{1}{4}$ K.G. per gezinslid en per week, kinderen beneden 3 jaren niet medegerekend.

Exloo, 23 Mei 1916.

De Burgemeester voornoemd,
A. VRIEND.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog stegen de prijzen continu, waardoor allerlei levensbehoeften buiten het bereik van veel gezinnen dreigden te komen. Om die reden lieten de autoriteiten steeds meer artikelen goedkoop ter beschikking stellen van de bevolking.
Bron: EC, 'Rundvet', 27 mei 1916, 3.

Indien mogelijk werden smokkelwaar en speculatieve voorraden in beslag genomen en vervolgens in het openbaar verkocht aan de hoogste bieder.

Bron: EC, 'Domeinen', 4 oktober 1916, 3.

er praktisch geen tarwe meer werd aangevoerd van overzee, er tevens tekorten ontstonden aan gist, vet en melk, de bakkers stiekem witbrood bleven bakken en het meeltransport vertraging opliep door een gebrek aan jute.

Naast brood liet de regering steeds meer artikelen goedkoop ter beschikking stellen, maar meestal plaatsten de gemeenten pas bestellingen nadat ingezetenen daartoe petitie hadden ondertekend of andere acties hadden ondernomen. Zodoende waren de gesubsidieerde levensmiddelen niet direct overal in Nederland verkrijgbaar.

Ondertussen nam het aantal hulpbehoevenden toe, terwijl regelmatig te weinig of zelfs helemaal niets werd aangevoerd. Daardoor kwam het vaker voor dat mensen slechts een bepaalde hoeveelheid van een bepaald product mochten inslaan en dat de beschikbare voorraden in de eerste plaats werden toegewezen aan minima. Het feit dat naast de 'regeringsgoederen' dezelfde artikelen vaak ook nog vrij verkrijgbaar waren, werkte allerlei gesjoemel in de hand. Verder probeerden handelaren clandestien bij te verdienen door klanten te verplichten op krediet te kopen of door extra kosten te berekenen voor verpakkingsmateriaal en de bezorging aan huis. De alsmaar toenemende tekorten en de grote mate van vrijblijvendheid om al dan niet gesubsidieerde levensmiddelen te distribueren leidden in augustus 1916 tot de afkondiging van de *Distributiewet*.⁸ Voortaan moesten gemeenten alle door de minister van Landbouw, Nijverheid en Handel aan te wijzen artikelen beschikbaar stellen aan de gehele bevolking, ongeacht bezit en inkomen. De omvang en de kosten van dit systeem vereisten een strenge controle en het nauwkeurig bijhouden van voorraden en de benodigde hoeveelheden, maar desondanks waren bepaalde levensmiddelen plaatselijk soms nog steeds niet of nauwelijks verkrijgbaar. De maximumprijzen en de te verstrekken hoeveelheden werden dan ook regelmatig gewijzigd. Vanaf december 1916 mochten verscheidene goederen alleen nog

Domeinen.
 De ONTVANGER der
Registratie en Domeinen
te Emmen zal op
Vrijdag 6 October 1916
des voormiddags 11 uur, in het
Hotel WIELENS te Emmen in het
openbaar verkoopen:
20575 Jute Zakken,
en een partij Levensmiddelen,
tegen contant geld, zonder onraad.

worden gekocht met bonboekjes. Dat moest verspillen voorkomen en zorgen voor een eerlijker verdeling van de beschikbare voorraden, aangezien het individuele verbruik op die wijze gemakkelijker was te controleren en de winkeliers alleen nieuwe voorraden ontvingen op basis van de bij hen ingeleverde bonnen. De gemeenten kregen de levensmiddelen toegewezen op grond van het inwonertal en met aftrek van de voorraden die ter plaatse nog aanwezig waren. Dankzij de *Distributiewet* kreeg de regering ook meer te zeggen over de verwerking en het gebruik van goederen, alsmede de teelt van gewassen.

In de volgende Kroniek deel 2.

Noten

- 1 *Wet van 3 augustus 1914*, Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden (Stb.) 351.
- 2 Provinciale Drentsche en Asser Courant (PDAC), 'Barger-Oosterveen', 28 oktober 1916, 6.
- 3 *Wet van 3 augustus 1914*, Stb. 344.
- 4 *Wet van 23 mei 1899*, Stb. 128; *KB van 25 september 1914*, Stb. 463.
- 5 *Wet van 22 juni 1916*, Stb. 288.
- 6 *KB van 8 juli 1915*, Stb. 308; *KB van 26 oktober 1915*, Stb. 437; *KB van 4 december 1915*, Stb. 487; *KB van 2 juni 1917*, Stb. 448.
- 7 *Wet van 31 december 1915*, Stb. 533; GAV, GV, inv. nr. 843, *Bekendmakingen*, *Bekendmaking* 24 maart 1916.
- 8 *Wet van 19 augustus 1916*, Stb. 416.

100 Jaar geleden

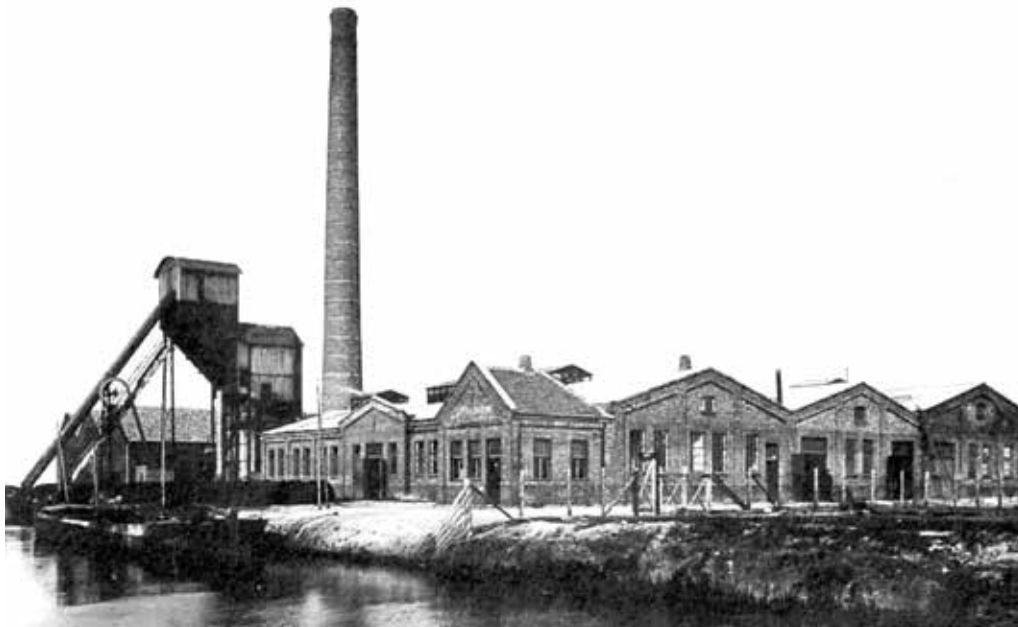
Berichten uit de *Emmer Courant* van het derde kwartaal van 1921.

2 juli 1921

KLAZIENAVEEN. Reeds geruime tijd is men te Klazienaveen voor de N.V. Veenderij- en Turfstrooiselfabriek v.h. W.A. Scholten te Groningen, in de nabijheid van de turfstrooiselfabriek van genoemde vennootschap bezig aan de bouw van een groot nieuw fabrieksgebouw, dat thans nagenoeg gereed is. Naar wat in de nieuwe fabriek geproduceerd zou worden werd geraden en gegist. Op onze desbetreffende vraag, zei de

firma ons toe dat te zijner tijd ons blad tijdig zou worden ingelicht en waar die tijd thans gekomen is, kunnen wij onze lezers de volgende mededelingen hieromtrent doen: De fabriek zal dienen ter vervaardiging van zoogenaamde 'ontkleuringskool' welke in verschillende takken van industrie, zooals in suikerfabrieken, stroop- en glucosefabrieken, alsook in de vet- en oliefabrieken en in de margarine-industrie veelvuldig wordt gebruikt voor zuivering, ontkleuring en

De nieuwe fabriek voor 'ontkleuringskool' van de firma Scholten te Klazienaveen, de latere Puritfabriek werd in 1921 gebouwd. (Collectie Gemeente-archief Emmen)

reuk- en smaakverbetering. Het artikel is nog betrekkelijk nieuw, doch belooft in de toekomst het beenzwart, dat tot nu toe voor bovengenoemde doeleinden bijna uitsluitend werd gebruikt, meer en meer te zullen verdringen, wijl deze koolstof 60 à 90 maal zooveel ontkleurend vermogen heeft als beenzwart en dus in het gebruik oneindig veel voordeliger uitkomt.

EMMEN. Gisteravond hield het comité tot oprichting van een H.B.S. te Emmen een vergadering in het hotel Grimme. Bij monde van de heer H. Beukema werd verslag uitgebracht van de gehouden conferentie met den minister en andere autoriteiten. De minister is niet meer de meening toegedaan dat een gedeelte van de leerlingen naar de school te Coevorden en het andere gedeelte naar die te Ter Apel zullen gaan, maar Z. Exc. was er wel van overtuigd, dat Emmen in den loop der jaren een H.B.S. zal moeten hebben. Het geld was evenwel het hoofdbezwaar en dit was er volgens Z. Exc. voorlopig niet voor beschikbaar, terwijl ook een tekort aan leeraren de verdere oprichting van dergelijke scholen onmogelijk maakt. De heer Inspecteur bij het Middelbaar Onderwijs was er van overtuigd, dat Emmen de gevraagde school moest hebben en deze heeft z'n volle medewerking voor de totstandkoming toegezegd. Het Eerste Kamerlid, de heer Smeenge, doet wat hij kan om de zaak te bevorderen en enkele leden van de Tweede Kamer hebben de commissie verzocht bij het behandelen der begrooting in september hem eenige gegevens te verstrekken, waarna zij op de zaak zullen terugkomen. De commissie, bestaande uit de h.h. H. Beukema en A. Tepper, is zeer hoopvol van haar reis teruggekomen.

9 juli 1921

EMMEN. De werkloosheid onder de veenarbeiders in de gemeenten Emmen en Odoorn neemt snel toe. In de gemeente Emmen stonden deze week alweer ruim 1500 veenarbeiders als werkzoekende ingeschreven. De toestand wordt met den dag ernstiger. De werkelozen in de gemeente Emmen, die zich bijna vier weken voor steun hebben gemeld, hebben tot heden nog geen cent steun ontvangen. Dientengevolge wordt de toestand voor verschillen de gezinnen onhoudbaar. Ook de werkverschaffing

als aanleg van wegen en graven van kanalen laat nog maar steeds op zich wachten.

16 juli 1921

EMMEN. Een belangrijk besluit voor Emmen (hoofdplaats) is, dat er voor den kom een motorbrandspuit zal aangekocht worden en een pijpwel geslagen voor het gedempte Wittendijk, terwijl de beide bestaande pijpwellen verbeterd zullen worden. Besloten werd tot aankoop van een spuit van de firma Van Bergen te Heiligerlee voor f. 5500,--, terwijl de onkosten voor een pijpwel geschat werden op f. 2500,-- (De wel kwam in augustus gereed en op 59 m. diepte werd voldoende water aangetroffen.- red.)

NOORDBARGE. In de woensdagavond ten huize van Karsten gehouden buitengewone vergadering van leden der Coöp. Electriche Centrale alhier werd met algemeene stemmen besloten, voor de som van f. 2800,-- de firma Heemaf te Enschede op te dragen het leidingnet in zoodanigen toestand te brengen dat 't door de Provinciale Electriche Centrale te Groningen kan worden overgenomen.

20 juli 1921

BARGER-OOSTERVELD. Dankzij de rijkssubsidie zijn hier aan den straatweg twee flinke woningen verzezen, terwijl voor twee andere reeds de nodige maatregelen zijn getroffen. De streek krijgt er een geheel ander aanzien door. Jammer evenwel, dat hiernaast het verrijzen -neen, dat woord is te deftig- het boven den grond komen van een zevental zulke ellendige hutten als er weinig in den omtrek zullen staan. In strijd met alle begrippen omtrent een nette huisvesting, ja met alles wat naar zindelijkheid en zedelijkheid wijst, worden ze, geen rekening houdend met eigendomsrechten geplaatst op de 'Volmachtenweg' scheiding B.-Oosterveld -Klazienaveen.

EMMEN. Zondag zal voor het eerst een concert gegeven worden in den tuin van het hotel Grimme. Ofschoon de tuin nog niet geheel voltooid is, bestaat het voornemen enige concerten te geven. De tuin, welke heel aardig belooft te worden zal dit najaar verder afgewerkt worden. Euterpe, onder leiding van den heer Van Kerkvoorde, zal zich zondagavond laten horen.

NIUW-AMSTERDAM. De kunstweg van

Noord-Barge naar hier met zijtak naar Zuid-Barge is thans geheel van de nieuwe deklaag voorzien en nu een prachtige verkeersweg geworden, welke een heele verbetering voor de betrokken streek vormt.

27 juli 1921

NIEUWE VEENBRANDEN. Wederom zijn op verschillende plaatsen in het veen branden uitgebroken. Vrijdag en zaterdag woedde te Emmer-Erfscheideveen het vernielende element op vijf veenplaatsen van de fam. Jonker en Vegter aan het kanaal B. Pl.m. 230 stobbe bagger en 5 dagwerk turf werd een prooi der vlammen. De stoombrandspuit van het veenschap 'Het Emmer-Erfscheideveen', welke dit jaar reeds zoo vele en zulke goede diensten heeft bewezen is vrijdag en zaterdag onvermoeid bezig geweest met het blusschen. Heden, maandagmorgen, was men het vuur bijna meester. De oorzaak van de brand wordt aan een koffievuurtje toegeschreven. Terzelfder tijd brak ook een hevige brand uit te Barger-Compascuum.

30 juli 1921

Over de veenbranden kunnen wij mededelen dat men den brand thans met uitzondering van Barger-Compascuum, volkomen meester is. In het Noordveen wordt nog gespoten om het oude vuur zooveel mogelijk te doven. Te Barger-Compascuum zit het vuur nog diep in het veen. De familie Boscher, aan welke dit veen in hoofdzaak toebehoort, heeft geen hand tot blussching uitgestoken. Als regel is door den burgemeester thans aangenomen om van gemeentewege geen veenbranden meer te

*De marechausseekazerne in Emmen aan de Boslaan, gebouwd in 1921.
(Collectie Piet Naber)*

laten blusschen, daar dit meer ligt op de weg van de veen- en waterschappen. Sommige verveners nemen ten opzichte van de veenbranden een zeer treurige houding aan. Wanneer hun turf verzekerd is, laten ze branden wat brandt.

3 augustus 1921

WEERDINGE. De vorige week werd hier den ingezetenen een lijst ter teekening aangeboden ter bevordering van de totstandkoming van het noordelijk kanaalplan, d.i. de doortrekking van den Odoorner zijtak naar het Weerdingerveen. Zij droeg een groot aantal handteekeningen en zal aan Prov. Staten worden overgelegd. Hier, zoowel als in geheel de betrokken streek circuleert ook een adres voor het zuidelijk plan waarop algemeen getekend wordt.

10 augustus 1921

EMMEN. Dezen winter werd vooraan in de Emmer Dennen ter rechterzijde van de weg een plek opengehakt om te worden bestemd voor bouwterrein voor de marechaussee-kazerne. Tot dusver is men met de bouw nog steeds niet begonnen.

13 augustus 1921

EMMEN. Na het welgeslaagde feest tijdens de landbouwtentoonstelling verleden jaar, kwam de

Het kantoorgebouw van de Nationale Bankvereniging, geopend in 1921. Het stond tegenover de ingang van de oude dierentuin. Later werd het de Rotterdamse Bank. Nu is daar de winkel van Greving en Greving.

wens naar voren om te komen tot de oprichting van een permanente commissie voor volksfeesten te Emmen. Na de verdwijning der kermis acht men het gewenst in de plaats daarvoor jaarlijks een meer gepast volksfeest te geven. Dat dergelijke goed georganiseerde festiviteiten het vreemdelingenbezoek aan het dorp zeer in de hand werken, behoeft geen betoog. Deze week kwamen in 't hotel Groothuis eenige ingezetenen samen om deze zaak te bespreken. Het resultaat daarvan was, dat een voorlopig comité werd gevormd bestaande uit de heren:

J. Hadders Rzn., J. Hadders Hzn., Kromhout, v.d. Meer, A. Meintema, J.F. Schönfeld, A. Schirring, T. Kremer, G.J. Stegeman, J. Nijemanting, allen te Emmen, H. Haasken te Nieuw-Weerdinge, H. Houwing te Westenesch, H. Haasken Johzn. en J.H. van Rappard te Noord-Barge.

EMMEN. We lezen in *Onze Kerk*: Uit Gelderland afkomstig werd ons van bevriende zijde uit Coevorden toegezonden een mooie waterverfteekening van de oude kerk te Emmen, welke in 1855 is afgebroken. Deze teekening is kort tevoren gemaakt in de kerk zelve door den heer Reinders, die toen hier ontvanger was. De preekstoel met de kerkbanken zijn er heel nauwkeurig op weergegeven evenals de kerkpilaren en de prachtige bogen van het gewelf, alsmede de kleine ramen, welke hun ouden vorm blijkbaar reeds verloren hadden. De fotograaf Ter Heide heeft ons van dit schilderijtje een fotografischen afdruk gemaakt, welke zeer goed gelukt is. Mochten meerderen daarvan een afdruk wenschen, ze kunnen bij den fotograaf aankloppen.

20 augustus 1921

WEERDINGE. Uit zeer vertrouwbare bron vernemen wij dat de veldgronden onder ons dorp gelegen en zich uitstrekkende van het Spaan tot de Willemssteeg door de staat zullen worden aangekocht voor bebossching en bebouwing, zulks ten behoeve der werkverschaffing. Overleg en schatting van die gronden met de eigenaren zal plaats hebben. (Op 27 augustus meldde de krant dat de eigenaren van de gronden al een akkoord hadden getroffen met vertegenwoordigers van de regering in hotel Boer in Emmen. Tegen f. 175 per ha. voor de gronden bij het Spaan en tegen f. 100 per ha. voor die bij de Willemssteeg gelegen, zodat dit complex in handen van de staat overging.-Red.)

24 augustus 1921

EMMEN. Zaterdag heeft de directie der Nationale Bankvereniging, kantoor Emmen, dat sedert haar vestiging, september 1918, in lokaliteiten van bescheiden omvang, langzamerhand veel te klein voor de groeiende instelling, was ondergebracht ten huize van de h.h. J. en A. Stern, 't nieuwe kantoorgebouw in gebruik genomen. Dit massale gebouw dat meer door zijn eigenaardige dan mooie bouwtrant aanstonds in het oog valt, zooals dit met meerdere kantoren dezer bankinstelling het geval is, is verzezen op het terrein der voormalige kosterswoning, aan de Hoofdstraat nabij de Ned. Herv. Kerk, in het centrum.

31 augustus 1921

NOORDBARGE. Ons anders zoo rustige dorp

was gisteravond nog in rep en roer. Oorzaak een verdacht uitzierende zwerver, die reeds eenige dagen rondom en in het dorp rondgedwaald had. En nu was plots de man verdwenen. De een had hem hier gezien, de ander daar en de een maakte de ander onrustig, verhalen van gewelddaden in vroeger dagen door zulke zwervers verricht deden opgeld en weldra was heel Noordbarge op zoek. En de zoekers hadden succes. Op de deel van de landbouwer Snoeiing werd het heerschap gevonden, die nu weldra in een kring van een honderd Noordbargers stond en met allesbehalve vriendelijke blikken werd opgenomen. Gelukkig voor hem dat verschillende bezadigde mensen aanwezig waren, die zorgden dat de politie gewaarschuwd werd. Deze ter plaatse gekomen, nam den man in 't verhoor die opgaf J.L. te heeten en in deze gemeente geboren te zijn. Daar hij in 't bezit van eenige beitels werd bevonden werd de man meegenomen en in verzekerde bewaring gesteld, waarna Noordbarge spoedig in rust lag.

EMMEN. Met ingang van 1 september tot 30 november wordt te Emmen ieder vrijdag markt gehouden van varkens, schapen, geiten, pluimvee, konijnen, groenten, ooft en eieren. Volgende jaren van 1 juni tot 30 november. De eerste weekmarkt wordt alzoo gehouden op 2 september a.s. Op 3 september meldde de krant: Zooals men weet lopen de 14-daagsche veemarkten geregeld door. Heden werd de eerste van deze weekmarkten ge-

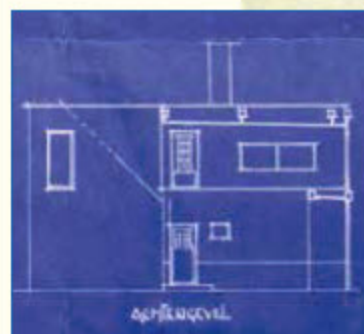
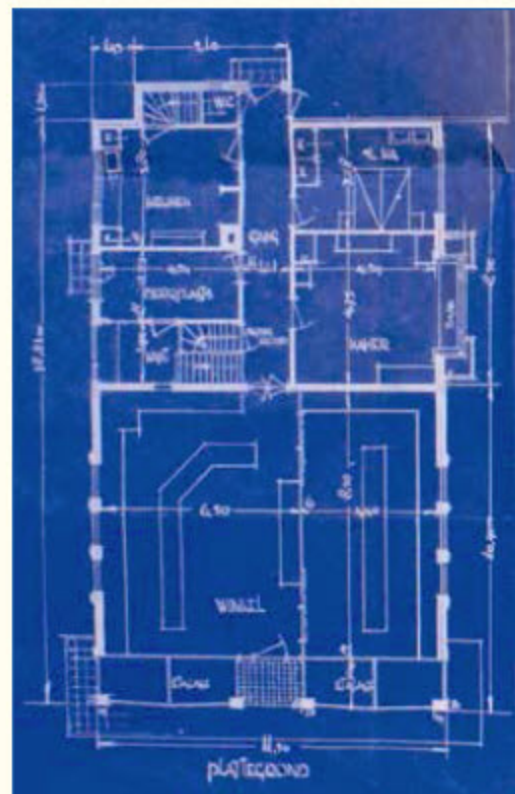
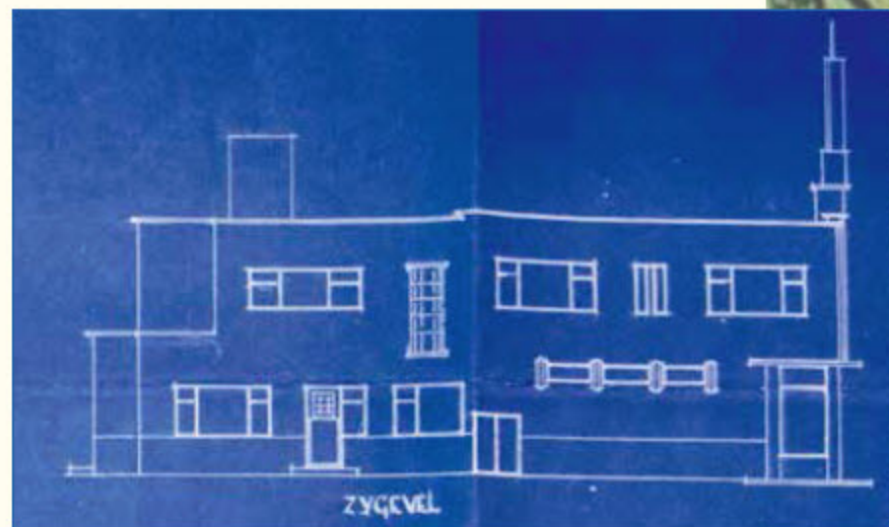
houden. De aanvoer was zeer gering en 't aantal marktbezoekers niet groot. De kramen maakten dan ook geen drukke zaken. Alle begin is moeilijk en zo ook moet deze nieuw ingestelde markt zich nog burgerrecht verschaffen.

3 september 1921

EMMEN. Op verzoek heeft de Vereeniging ter bevordering van het Vreemdelingverkeer alhier zich het lot aangetrokken van het Zandmeer, dat geen "meer" meer is, ook al als gevolg van de droogte. Wat sedert mensenheugenis niet is voorgekomen, valt nu te aanschouwen, de plek waar vroeger de golfjes zich rimpelden op de watervlakte is nu in 'n met hoog gras begroeide vlakte herschapen, welke men in elke richting kan doorkruisen. Deze zeldzame gelegenheid moest aangegrepen worden om het meer van de graszoden te ontdoen om - wanneer straks de regenperiode komt - het zijn eigenlijke bestemming te hergeven. Omdat de zaak drong heeft het bestuur in overleg met de heer Hemminga, die alle medewerking heeft toegezegd, besloten haar maar direct na bekomen machtiging van het Staatsboschbeheer aan te vatten zonder een ledenvergadering af te wachten. Deze week is onder toezicht door enige arbeiders met het afgraven begonnen, waartoe vanwege Staatsboschbeheer de karren en de os ter beschikking zijn gesteld. De bedoeling is ook het oostelijk gedeelte van de modderlaag te ontdoen. Het Zandmeer is ongeveer $\frac{3}{4}$ ha. groot.

Het Zandmeer in de Emmer Dennen dat volgens het bericht van 3 september 1921 vrijwel droog lag. (Collectie Piet Naber)

Boven: In mei 1936 ontwierp architectenbureau A.H. Kleinenberg & Zn een 'winkelwoonhuis voor den heer H. Heyes te Klazienaveen. Van de blauwdruk laten we hier de voor-, zij- en achtergevel en een plattegrond van de benedenverdieping zien. (Uit: Gemeentearchief Emmen, bouwvergunningen, inv. nr. 3998) Zie ook binnenzijde omslag.

Op de voorzijde is een foto anno 2021 te zien van de brug over het Dommerskanaal en de Peelstraat. Hier werden omstreeks 1911 twee woningen in opdracht van de Drentsche Landontginnings Maatschappij te Rotterdam gebouwd en in 1916 werd in opdracht van de Bijzondere Lagere Schoolvereniging in De Peel een lagere school met een woning voor het hoofd der school gebouwd. (Foto: Ina Meilink) Zie ook de bladzijden 6 t/m 13.

Op de achtergrond een deel van de kaart van Drenthe van 1634 van C. Pijnacker (eerste versie)

1808 Den 9 aug 1808 is op het kerkhof te Emmen
Wervening van een permissie belet
van den 6 aug Begraven van Bouke Folkers
te Emmen

Boven: Bij de aanleg van een nieuwe riolering in 2014 in de omgeving van de kerk werden archeologische opgravingen gedaan. Er werd een groot aantal skeletten opgegraven.

Deze plek was het oude 'kerkhof'. (Foto: Piet Naber)

(Lees: Nogmaals 'de Emmer toren', bladzijde 4-5) Eén van de opgegraven skeletten kan het lichaam van Bouke Folkers (Buitenpost? - Emmen, 1808) zijn geweest. Hij was scheper te Emmen (zie bladzijde 32). In 1796 was hij te Vries met Anna Ebbes (Egberts) gehuwd. Na zijn overlijden trouwde zij in 1809 te Sleen met Peter Teddo Siberts. Hij had zich in het begin van de 19de eeuw vanuit Keppelen, een dorp ten zuidoosten van Kleef, in Drenthe gevestigd.

Op de voorzijde Willem Staal (1910-1946) in zijn versierde invalidewagen tijdens een schoolfeest in Noordbarge met zijn familie. Geheel rechts staat zijn moeder Willemetje Staal-Koopman (1881-1962).

Op de achtergrond een deel van de kaart van Drenthe van 1634 van C. Pijnacker (eerste versie)

